

Dobretsberger Dosyasına Bir Katkı: Avusturyalı Bir İktisatçının İktisadi ve Siyasi Çizgisi Üzerine*

Mehmet Dinçaslan**

Öz

Josef Dobretsberger (1903-1970) para, finans, konjonktür dalgaları ve iktisat politikaları hakkındaki yazılarıyla Avusturya İktisat Okulu içerisinde yer alan bağımsız bir iktisatçıdır. Yaşadığı dönemde söz konusu alanlarda bilinirliği bulunmakla birlikte, Türkiye özelinde, Dobretsberger'in iktisat felsefesi ve politik serüveninin yeterince irdelenmediği tespit edilmiştir. İktisat felsefesi üzerine inşa ettiği iktisadî sistem anlayışının ortaya konulması, Türkiye'de iktisadî düşüncenin koordinatlarının anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde Avusturya'nın Doğu ve Batı Blokları arasındaki 'tarafsızlık' politikasına yaklaşımı da dikkat çekicidir. Bu çerçevede, makalenin birincil amacı Dobretsberger'in iktisadî sistemler hususunda benimsediği yolun ve yöntemin saptanmasıdır. Politik çizgisini aydınlatma çabası da ikincil amaç olarak belirlenmiştir. Neticede sosyalist eğilimlere sahip olmakla beraber kapitalizm karşıtı olmadığı; bloklar arasındaki dengede "Doğu" ile siyasî ve iktisadî ilişkilerin geliştirilmesi yönünde çaba sarf ederken, "Batı"nın radikal bir muhalifi olmadığı izlenimini bırakmıştır.

Anahtar Kelimeler: Josef Dobretsberger, İktisadi Sistemler, Soğuk Savaş, Avusturya Siyasi Tarihi, Avusturya İktisat Düşüncesi.

A Contribution to the Dobretsberger File: On the Economic and Political Perspective of an Austrian Economist

Abstract

Josef Dobretsberger is one of the independent economists who belongs to Austrian school of economics. He was recognized in academic circles due to his writings on monetary and financial issues, business cycles, and economic policies. However, Dobretsberger's economic philosophy and political life have not been analyzed thoroughly in Turkey. It is significant to comprehend his approach on economic systems in order to follow up the retrospect of economic thought in Turkey. Furthermore, his approach to Austria's neutrality policy is remarkable to trace the differences between the Eastern and the Western Blocs during the Cold War. In this context, the primary aim of this paper is to review the philosophical and methodological background of economic systems that have been espoused by Dobretsberger. The secondary target is to clarify his political line through official documents and English-written publications. We put forward the two main amendable findings in conclusion. First, he had socialist tendencies, but was not anti-capitalist. Second, he paid attention to build closer relationships with the East, but not to neglect or break with the West.

Keywords: Josef Dobretsberger, Economic Systems, Cold War, Austrian Political History, Austrian Economic Thought.

*Bu makaleyi, "Dobretsberger Dosyası" yazı serisinin oluşumuna ilgili arşivi koruyarak Ahmed Güner Sayar'ın istifadesine sunan ve Covid-19 salgını sürecinde hastalığa yakalanarak vefat eden "Ahmed Selahaddin Kalın" ile Dobretsberger'in kitaplarını ve makalelerini akıcı bir dil ve zengin bir üslûpla Türkçemize tercüme eden "Ahmed Halid İlteber"e ithaf ediyorum.

**Dr. Öğr. Üyesi | Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisat Bölümü
mehmetdincaslan@ktu.edu.tr | ORCID:0000-0002-8549-2627 | DOI: 10.36484/liberal.834033
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 26, Sayı: 102, Bahar 2021, ss. 55-83.
Gönderim Tarihi: 30 Kasım 2020 | Kabul Tarihi: 4 Haziran 2021

Giriş

“Türkiye toprakları nasıl birtakım tabiî zenginlikleri ihtiva ediyorsa, Türk gençliğinde de cevherli bir kabiliyet mevcuttur. Ekonomi siyasetinin gayesi o kuvvetleri inkişaf ettirmek olduğu kadar, gençliğin bu fitrî istidadını takviye etmek olmalıdır.”

Dobretsberger (1940a: IV).

Josef Dobretsberger (1903-1970), Avusturyalı bir iktisatçı olup iktisat politikası, iktisadî sistemler, iktisat felsefesi, konjonktür dalgaları, para ve finans alanlarında kaleme aldığı yazılarla dikkate değer bir isim olarak tebarüz etmektedir. Ayrıca siyasetle de fazlasıyla içli dışlı oluşu, onu farklı kılan noktalardan bir diğeridir. Diğer taraftan mülteci olarak geldiği Türkiye’de, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’nde (İÜİF) 1938-1941 döneminde çalışmış olması, bilhassa Türk iktisat düşüncesi açısından önem taşımaktadır.

Genel olarak iktisat tarihinin, münhasıran iktisadî düşünceler tarihinin ülkemiz iktisatçıları nezdinde yeterli ilgiyi görmemesi gerçeği bir yana, Dobretsberger’in ülkemiz iktisâdiyatına katkıları geç de olsa iki makale ile karşılık bulmuştur. Ahmed Güner Sayar’ın kaleme aldığı “Dobretsberger Dosyası” (2007)¹ ile Özgün Burak Kaymakçı imzalı “İkinci Dobretsberger Dosyası...” (2013) adlı makaleler, mezkûr alâkanın kâğıda dökülmüş örnekleridir. Sayar’ın takdim edici ve tanıtıcı mahiyette yazdığı makale, sonraki çalışmalar adına mühim ipuçları bırakmıştır. Kaymakçı (2013: 234), bu ipuçlarını takip ederek Dobretsberger’in Avusturya İktisat Okulu (AİO) kapsamında C. Menger’in yöntem anlayışını Kantçı yorumla işlemlerini değerlendirmiştir.

Diğer taraftan Sayar (2011: 359), Dobretsberger’in iktisadî sistemler bağlamında Avusturya Marksizm’ine yakın düştüğüne işaret etmiş, iktisadi eşitlikçiliğe (sosyalizm) varan yolda Joseph Schumpeter’le örtüşen ve ayrışan muhtemel noktaların varlığına dikkat çekmiştir. Keza Dobretsberger’in dalgalı siyasî serüveninde uğradığı limanlara da ana hatlarıyla temas etmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada Schumpeter-Dobretsberger ve Menger-Dobretsberger ilişkileri kapsam dışında tutulmuştur. Bununla birlikte Sayar (2011: 359)’ın “*Josef Dobretsberger’in iktisat düşüncesinin boyutlarının tespit edilmesi, hiç şüphesiz, etraflı bir çalışma yapılmasını gerekli kılmaktadır*” yönündeki kanaati, çalışmanın kurgusuna vücut verilmesinde temel hareket noktası olmuştur. Bu doğrultuda makalenin çıkış noktası, Sayar’ın kalemiyle taslağı çizilen Dobretsberger’in iktisadî ve siyasî çizgisini derinleştirme arzusudur.

¹ Çalışmada, bu makalenin genişletilmiş güncel hali (Sayar, 2011) esas alınmıştır.

Bu gayenin tahakkuku yolunda, öncelikle, Dobretsberger'in Türkçeye çevirisi yapılmış eserlerinin değerlendirilmeyen yönleri olduğu tespit edilmiş ve bunların tetkikine ağırlık verilmiştir.² Şöyle ki, Sayar ve Kaymakçı'nın çalışmalarında, iktisadî sistemler konusunda Dobretsberger'in hangi hususlara binaen sınıflandırma yaptığı, değişen iç ve dış ekonomik ve politik konjonktürün kendi yaklaşımına ne ölçüde nüfuz ettiği üzerinde durulmamıştır. Keza söz konusu çalışmalarda, Dobretsberger'in iktisadi sistemler analizini besleyen iktisat felsefesi ve metodolojisi anlayışının da işlenmediğini söylemek mümkündür. Bu noktada Dobretsberger'in Türkçeye çevirisi yapılmış çalışmalarında mühim ipuçları bulunmaktadır. Ayrıca Sayar'ın kalemiyle ana güzergâhları tespit edilen siyasî çizgisinin de farklı belge ve kaynakların ışığında tafsilatına inilmesi gerekmektedir. Nitekim Türkiye özetinde, Avusturya'nın I. Dünya Savaşı sonrası süreçte izlediği siyaset ile Soğuk Savaş döneminde uluslararası ilişkiler bağlamında takip ettiği "tarafsızlık" çizgisinin ve bu çizgiden kopma eğilimlerinin yeterince analiz edilmediği görülmüştür. Buradan hareketle siyasî çizgisi itibarıyla de net bir renk vermeyen, fakat bahsedilen süreçte aktif bir rol alan Dobretsberger'in politik serüvenine, tespit edilen bilgi kırıntılarıyla açıklık kazandırılmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda Dobretsberger'in iktisadî sistemler hususunda benimsediği yolun ve yöntemin tespiti bu çalışmanın birincil amacıdır. Buradaki temel kısıt, çoğunlukla Türkçeye çevirisi yapılmış eserlerinin ele alınmasıdır. Dobretsberger'in politik çizgisine berraklık kazandırma gayreti de tali amaç olarak belirlenmiştir. Tali amacın aydınlatılmasında İngilizce kaleme alınmış yazılar çalışmanın hudut çizgisidir. Dobretsberger, eserlerinin çoğunu doğal olarak Almanca, ikincil olarak da Fransızca kaleme almıştır. Söz konusu dillere nüfuz edilebilmesi hususu, bu makalenin yazarının müktesebatı dışındadır. Dolayısıyla Dobretsberger'in katkılarını bütün cihetiyle kuşatma gibi bir iddia güdülmeyeceğinin ifade edilmesi kaçınılmaz bir sorumluluktur. Bununla birlikte, İngilizce kaynak seçiminde büyük ölçüde Avusturyalı araştırmacıların/bilim insanlarının çalışmalarına müracaat edilerek yol alınmaya çalışılmıştır.³ Böylelikle Türk iktisat düşüncesinde etki alanı ve bilinirliği cılız da olsa var olan "Dobretsberger fidanlığında", Sayar ve Kaymakçı'nın müstakil katkılarına mütevazı bir ilâve yapılması arzulanmaktadır.

2 Bu çalışmada Sayar (2011: 351)'in Dobretsberger'e dair tespit ettiği Türkçe yayınların tümüne ulaşılmış ve taranmıştır. Buna karşın, doğal olarak, çalışmanın kapsamına giren makalelerden ve yazılardan istifade edilmesi tercih edilmiştir.

3 Bu makaleyi kaleme alırken Almanca bilmemenin olumsuz etkisini bir parça giderebilmek maksadıyla e-posta yazışmaları vasıtasıyla Avusturya "akademia"sından bazı mühim isimlerle temas kurulmuştur. Bu noktada Heinz D. Kurz, Peter Rosner, Hansjörg Klausinger ve özellikle de Peter Ruggenthaler'i anmak gerekir. Dobretsberger hakkında İngilizce kaynak tavsiyeleri (kendisi eserleri değil!) ile "kolaylaştırıcı" bir katkıda bulunan bu zevata teşekkürü bir borç bilirim. Bununla birlikte makaledeki görüş, değerlendirmeler ve muhtemel kusurların şahsıma ait olduğunu belirtmek isterim.

Söz konusu amaçlar ve kısıtlar doğrultusunda makale, giriş ve sonuç bölümleri dışında, üç ana bölümden oluşmaktadır. Evvelâ Dobretsberger'in AİO geleneği içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılarak, iktisada ve iktisat politikasına nasıl bir felsefî ve metodolojik adese ile yaklaştığı tahlil edilmiştir. Akabinde söz konusu politik ve felsefî arka plan ile eklemleşen "iktisadî sistemler" yaklaşımına ışık tutulmaya çalışılmıştır. Devamında siyasî çizgisi, erişilebilen istihbarat belgeleri ve farklı bakış açılarından değerlendirmelere yer verilerek tasvir edilmiştir. Neticede bulanıklığı nispi olarak azaltılmaya çalışılan bir portrenin iktisadî ve siyasî izdüşümü ortaya konulmuştur.

Dobretsberger'de İktisat Felsefesi ve Metodolojisi

"(...) İktisat canlı bir varlıktır. Dolayısıyla hem kusurlu olmayı hem de değişimi ima eder."

Mises (1996: 7).

Bir düşünürün, siyasetçinin, sanatçının ya da genel anlamda herhangi bir insanın düşünce dünyasını ve faaliyetlerini anlayabilmek ve açıklayabilmek için, o insanın yaşadığı "zaman dilimine", soluklandığı "mekânlara" ve yetiştiği vasatın ikramı olan "insan" ilişkilerine inilmesi kaçınılmaz bir husustur. Bu bağlamda Dobretsberger'in 1903-1970 arasında yaşadığı esas alındığında, hangi ülkelerin hangi şehirlerinde yaşadığı ve çalıştığı, buralarda kimlerle tanıştığı ve etkileşimde bulunduğu noktaları önem arz etmektedir.⁴ Bu çerçevede Dobretsberger'in iktisat felsefesine tesiri bulunan Avusturya İktisat Okulu⁵ (AİO)'nun hangi çevresi veya çevrelerine yakın düştüğüne ilişkin temel bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Buradan devşirilecek bilgilerle tashihe açık bir portrenin taslağını oluşturmak mümkün olacak ve iktisadî sistemler yaklaşımının da arka planı idrak edilebilecektir. Bu hususta özellikle vurgulamak istediğimiz nokta, Dobretsberger'in iktisat felsefesinin tüm cihetiyle kuşatılması gibi bir iddia yerine, Türkçeye çevrilmiş eserleri ve kendisine dair kaleme alınmış bazı İngilizce yazılardan beslenerek bir "mukaddime" denemesi kaleme almaktan ibaret olduğudur.

Bu mukaddimeye başlarken, öncelikle, Dobretsberger'in AİO'na mensup bir iktisatçı olduğunu belirtmek gerekmektedir. AİO'nun hangi "çevre"sine dâhil olduğu veya yakın konumda bulunduğu hususu ise izaha muhtaçtır. Bu bağlamda Dobretsberger'in akademiye girdiği dönem esas alındığında, Avusturya iktisatçıları iki temel kategori içerisinde toplamak mümkündür:

4 Sayar, ilgili makalesinde (2011), bu noktalara ana hatlarıyla temas ettiği için burada tekrara düşmemek adına söz konusu hususlara değinilmemiştir.

5 AİO ile dönemin *Viyana Hukuk ve Siyaset Bilimleri Fakültesi*'ndeki iktisat kürsüleri kastedilmektedir.

AİO ve Avusturya Marksizmi. Carl Menger'in AİO'nun kurucusu olduğu bilinmektedir. Menger'den sonra, tabiatıyla, okul içerisinde kuramsal ve siyasal düzlemlerde ayrışmalar başlamıştır. Bu sebeple, evvelâ, AİO içerisinde ortaya çıkan farklı çizgilerin varlığına temas etmek, akabinde Avusturya Marksizm'ine öz olarak değinmek yerinde olacaktır.

Carl Menger'den sonra AİO'nun iktisat kürsülerini ikinci nesil temsilciler olarak Eugen von Böhm-Bawerk, Friedrich von Wieser ve Eugen von Philippovich paylaşmıştır. Böhm-Bawerk'in *kürsüdeki* halefi (düşünce olarak değil!) Carl Grünberg olup, Joseph Schumpeter ve Ludwig von Mises de öne çıkan diğer öğrencileridir. Grünberg'in halefi ise Ferdinand Degenfeld-Schonburg olacaktır. Zikredilen isimler AİO'nun üçüncü neslini oluşturmakta olup, okulun Menger/Böhm-Bawerk çizgisinden gelen iktisatçıları olduğunu en azından kürsü bağlamında söylemeyi mümkün kılmaktadır. Okulun bu meşhur simaları da kendi içerisinde teorik ve politik açıdan farklılık arz edecek konumlara sahiptirler (Klausinger, 2019: 489-492). Bu noktada AİO içerisinde özgün bir iktisadî liberalizm damarının varlığını, ayrıntıya inmeden örnek olarak göstermek mümkündür. Nitekim Klausinger (2006: 26), Menger/Böhm-Bawerk çizgisinde beliren bir Avusturya liberalizmine işaret ederek, 1930'ların başında Mises'in bu çizginin tartışmasız lideri olduğuna dikkat çekmiştir. Keza Friedrich August von Hayek, Gottfried von Haberler ve Fritz Machlup gibi meşhur iktisatçıların da bu minvalde kalem yürüttüklerini belirtmiştir.

Diğer taraftan AİO'nda Menger-Wieser çizgisinden gelen iktisatçılar da dikkat çekicidir. Bu doğrultuda Wieser'in favori öğrencisi Hans Mayer'in bayrağı teslim aldığı bilinmektedir. Mayer de okulun üçüncü kuşak temsilcileri arasında zikredilmektedir. Hayek, Haberler ve Oskar Morgenstern, Mayer'in öğrencileri olarak okulun dördüncü nesil iktisatçılarıdır. Mayer'in daha az tanınırlığı olan Alexander Mahr ve Hans Bayer adlı öğrencileri de bulunmaktadır. Ayrıca Paul Rosenstein-Rodan, Fritz Machlup ve Martha Stefanie Braun (Browne) gibi okulda tahsilini sürdüren, fakat doktoralarını tamamlayıp (*habilitation*, ders verme yetkinliği) okutman (*lectureship*) olma umudunu bir şekilde bırakan veya başvurularını geri çeken iktisatçılar da vardır. Bu noktada AİO içerisinde farklılaşan bir ikinci damarın varlığına temas etmek yerinde olacaktır. Bu çizgi kendi içerisinde daha az uyum göstermekte olup Wieser'i esas almaktadır. Bu çizgide liberalizme karşı teoride ve pratikte daha ihtiyatlı bir tutum sergilenmektedir. Mayer'in liderliğindeki çizginin diğer temsilcileri Morgenstern, Alexander Gerschenkron, Rosenstein-Rodan, Mahr ve Bayer'dir (Klausinger, 2006: 26; 2015: 283).

AİO kapsamında Menger'den sonra kürsü sahibi olan isimlerden bir diğeri de Philippovich'tir. Philippovich'in AİO'nun iktisat teorisi yaklaşımını siyasî görüşlerle harmanlayarak daha ziyade Alman kürsü sosyalistleriyle bağdaşan bir çizgide bulunduğu söylenebilir. Philippovich'in halefi olan Othmar Spann ise, okulun üçüncü kuşak temsilcileri arasında bulunan bir iktisatçıdır (Klausinger, 2019: 489, 491). Spann, AİO'na intisap etmeden evvel Alman romantizm akımının, bilhassa Adam Müller'in, tesiri altında kalmıştır. Evrenselcilik olarak adlandırdığı kendi yaklaşımını metodolojik, felsefî, politik vb. gibi tüm boyutlarıyla bireyciliğin karşıt kutbunda konumlandırmıştır. Spann'ın politik ütopyası, Marksist sınıf mücadeleleri fikrine olduğu kadar liberalizmin siyasî ve iktisadî tüm düzlemlerine de karşı çıkan bir korporatist devlet anlayışıdır. Bu doğrultuda serbest rekabet, serbest ticaret, eşitlik ve kitlelerin egemenliği yerine, sırayla; düzenleyici ekonomi (*Gebundene Wirtschaft*), kendine yeterli ekonomi (*autarky*), hiyerarşi ve elitlerin hâkimiyetine önem atfetmiştir (Klausinger, 2015: 279).

Son olarak AİO'ndan çıkmakla birlikte ondan ayrışarak müstakil bir doktrine yönelen Avusturya Marksizm'ine de kısaca değinmek gerekmektedir. Klausinger (2015: 273-274), AİO'nda iktisat tarihi ve iktisat politikasının hususi yönlerini Marksist usulle anlatan Carl Grünberg'in Avusturya Marksizm'inin kurucu isimlerinden birisi olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca Avusturya Marksizm'inin öne çıkan isimlerinden Max Adler, Otto Bauer, Rudolf Hilferding ve Karl Renner de Grünberg'in öğrencileridir. Neo-Marksizm'in Avusturya ayağını temsil eden bu isimler özellikle emperyalizm kuramı, Marksist değer teorisi ve transformasyon sorunu hakkındaki çalışmalarıyla sivrilmişlerdir. Schumpeter (2003: 202), bunlar arasında hukukçu Max Adler'i baş günahkâr olarak adlandırmış, bu kişinin Viyana'daki diğer "Adler"ler ile karıştırılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Bunlardan ilkinin Avusturya sosyalizminin seçkin bir siması ve başarılı bir teşkilatçısı olarak bilinen Victor Adler olduğunu belirtmiştir. Diğer meşhur isim ise Victor Adler'in oğlu Fritz Adler'dir.⁶ Keza Schumpeter, V. Adler'in Avusturya'da yerleşik tüm halkların sosyalistlerini bir araya getirme başarısını göstererek 1888'de Avusturya Sosyalist Demokrat İşçi Partisi'ni kurduğunu ve parti içerisindeki tüm kesimlere otuz yıl boyunca liderlik edebilme kabiliyetini gösterdiğini ifade etmiştir.⁷

6 F. Adler, I. Dünya Savaşı esnasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Başbakanı Karl von Stürgkh'ü öldürmüştür (Schumpeter, 2003: 202).

7 Partinin entelektüel çekirdeği, sayıca az dâhi Yahudi çevresinden müteşekkildir. Leon Trotsky (Troçki) de bu çevre ile temas halinde bulunmuş ve onların tesirinden nasiplenmiştir (Schumpeter, 2003: 348). O. Bauer, V. Adler, M. Adler, F. Adler ve R. Hilferding Yahudi kökenli Avusturyalı Marksistlerdir. Keza bu çevre ile temas kuran Troçki de Yahudi kökenli Rus/Ukraynalı bir Marksist'tir.

Kısacası Avusturya liberalizmi, Avusturya faşizmi ve Avusturya Marksizm'i olmak üzere üç ana damarın ortaya çıktığı görülmektedir. 1920'lerde, üçüncü kuşak iktisatçıların elinde, Avusturya liberalizmi Mises ve Mayer kamplaşmasıyla ayırışmaya başlarken; Spann, Wieser'in vefatıyla (1926) faşizme dönük kendi konumunu büsbütün belli edecektir. Bauer ise Avusturya Marksizm'inin entelektüel ve siyasî lideri gibi görünmektedir. Saydığımız isimler arasında sadece Mayer'in fikrî ve siyasî çevre oluşturmada zayıf kaldığı söylenebilir. Bununla birlikte Mayer, sıkça değişen iktidarlara rağmen kürsüdeki konumunu korumada diğerlerine göre başarılı olmuştur. Böyle de olsa, söz konusu iktisatçıları arasında iktisadî düşünce bağlamında en uzun soluklu tesiri kuşkusuz Mises göstermiştir.⁸

Tespit etmek ve anlatmak istediğimiz asıl nokta, bahsedilen çevreler ve isimlerle Dobretsberger'in ne ölçüde bağlantılı olduğu ve bunların Dobretsberger üzerindeki muhtemel tesirleridir. Bu çerçevede, evvela, Dobretsberger'in fikrî gelişiminde ve çevre oluşturmada hukukçu Hans Kelsen'den⁹ etkilendiği söylenebilir (Jablonek, 1998: 376; Dekker, 2014: 38). Bununla birlikte bir iktisatçı olarak Dobretsberger üzerinde Kelsen'in tesirini büyütmemek gerekir. Nitekim Klausinger (2015: 283); Mayer, Mises ve Spann'ın öğrencileri olmakla birlikte bunların çevresine intisap etmeden etkileşim içerisinde bulunan bir ara grubun varlığına dikkat çekmiş, *Dobretsberger'i* Spann ve Kelsen'in gözde öğrencilerinden birisi olmasına rağmen, bu ara grup kapsamında değerlendirmiştir. Dolayısıyla Dobretsberger'i de AİO'nun dördüncü kuşak iktisatçıları arasında zikretmek gerekmektedir.

8 Bu dört ismin birbirine karşı fikrî ve siyasî ithamları da ilgi çekicidir. Mesela Mises (2013: 13, 65, 68), "(...) Bauer'in şovenist profesörleri ve öğrencileri kendisine karşı kışkırtarak yok ettirmeye çalıştığını ifade etmiş, bu olaydan sonra onunla bir daha asla konuşmadığını belirtmiştir." Mises, öte yandan, Mayer'in zamanının çoğunu Spann'a açık savaşa ve kendisine yönelik muzır entrikalarla harcadığını ileri sürmüştür. Ayrıca Mayer ve Spann'ın kendi başarılarını kışkırdığını ve öğrencilerini kendisinden uzaklaştırmaya çalıştıklarını savunmuştur. Dahası Mayer'in, Hitler Almanyası ile Avusturya'nın birleşmesi sonrasında Yahudi kökenli (geniş anlamda "non-Aryan") akademisyenlerin kapı dışarı edilmesini bildiren mektubu kaleme aldığını belirtmiştir. Buna karşın Klausinger (2015: 277-278, 294-295), Mayer'in Mises'in AİO ile Klasik (Manchester) liberalizmi eklemleştirmeye çabalarını yanıltıcı olarak nitelendirdiğini belirtmiştir. Ayrıca Mayer kişisel düzlemde de Mises'e karşı fazlaca ihtiyatlıdır. Nitekim "Haberler", bir keresinde Mayer'in kendisini ve Hayek'i Mises'in casusu olarak itham ettiğini aktarmıştır. Diğer taraftan Mayer, Spann'ın evrenselcilik yaklaşımını bilimsel olarak değerli bulmamış, Nazi öğretilerine aykırı düşen anti-semitizm analizini de ırksal saptamalarının yanıltıcı olmasından ötürü alenen suçlamıştır. Keza Spann'ın Yahudi Bolşevik M. Adler'in desteğiyle "habilitasyon" aldığını ve Marksist Yahudi dekan C. Grünberg ve Yahudi hukuk profesörü H. Kelsen'in desteğiyle Viyana Üniversitesi'ne atandığını ileri sürmüştür. Burada ayrıntısına giremediğimiz bu tartışmalar gösteriyor ki; Avusturya'nın I. Dünya Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı bitimine kadar karşılaştığı içsel ve dışsal sorunlar, üniversite kürsülerine de olanca hız ve yoğunlukta yansımış, kılıçların çekilmesiyle kutuplaşmalar körüklenmiş, dolayısıyla bilimsel ortam derinden sarsılmıştır.

9 Kelsen, Mayer'in *Akademisches Gymnasium*'dan sınıf arkadaşı olup, Viyana Hukuk Fakültesi'nin meşhur üyesi ve saygın bir hukuk kuramcısıdır. Mayer, Yahudi kökenli Kelsen'in 1905'te Katolik inancına geçişinde vaftiz babalığı yapmıştır. Kelsen'in 1930'da Köln Üniversitesi'ne geçtiğini de belirtmek gerekmektedir (Klausinger, 2015: 272, 288). Bununla birlikte Paz (2015: 89), Kelsen'in 1912'de Lutherci Protestanlığı benimsediğini belirtmiş, fakat 1940'da ABD'ye göçünü müteakiben kendisini Yahudi olarak gördüğüne dikkat çekmiştir.

Dobretsberger, Viyana yıllarında Mayer ve Spann arasındaki çekişmenin dışında kalan tipik muhafazakâr bir iktisatçı görünümündedir (Klausinger, 2015: 283). Bununla birlikte Mayer ve Spann'ın hışmına uğradığı da anlaşılmaktadır. Bu hususta Mayer, Dobretsberger'in Graz Üniversitesi kürsüsüne atanmasını engellemek için Schumpeter ve diğer Alman profesörlerin organize desteğini almayı denemiş (Klausinger, 2006: 31), fakat bunda muvaffak olamamıştır. İktidardaki Hıristiyan Sosyal Partisi ile yakın ilişkisi bulunan Dobretsberger'in¹⁰, Mayer ve Spann'ın direnişine rağmen Graz Üniversitesi'ne 1931'de *associate professor* ve 1934'te de *full professor* olarak atandığı dile getirilmiştir. Bu bağlamda Klausinger, Mayer'in Dobretsberger'in hem *habilitasyon* almasına hem de Graz Üniversitesi'ne atanmasına karşı çıkması iddiasını, 5 Temmuz 1930 tarihli Schumpeter'den Haberler'e gönderilen mektuba atfen delillendirmektedir.¹¹ Bununla birlikte Dobretsberger 1935'te Sosyal Hizmetler Bakanı olunca, Mayer'in onu "Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nda bir bilim adamı" olarak övmesi (Klausinger, 2015: 284) dikkat çekicidir. Bu övgünün hilafına Mayer, Viyana Üniversitesi'nden emekli olurken (1950), kürsüsüne kendisinden sonra başkanlık edecek muhtemel adaylara dair hazırladığı raporda Dobretsberger'i düşünülmemesi gereken isimler arasında zikretmiştir. Mayer'in bu kaniya varmasında, Dobretsberger'in AİO'nun araştırma çabalarına olumsuz bir bakış açısıyla çok yanıltıcı yorumlar getirmesi (Klausinger, 2015: 297) etkili olmuştur.

Buraya kadar anlattığımız "çevre"ler ve kişilerle olan etkileşim ağı içerisinde Dobretsberger'in, teorik düzlemde AİO geleneği içerisinde hem Böhm-Bawerk/Mises iktisadî liberalizminden hem de iktisadî liberalizmi esas almakla birlikte ihtiyatlı bir tavır sergileyen Wieser-Mayer çizgisinden

10 Hıristiyan Sosyal Partisi'nin Millî Eğitim Bakanı Emmerich Czermak'ın desteğiyle profesörlüğünü aldığı ileri sürülmüştür (https://de.zxc.wiki/wiki/Josef_Dobretsberger). Czermak'ın 1933'deki "Yahudi Meselesi'nde Usûl" başlıklı çalışmasında çözüm yolu olarak Siyonizm kanalıyla Filistin'e göçü savunduğu, daha sonra şansölye Schuschnigg namına da dönemin "Ulusal Yahudiler" lideri Oscar Karbach ile bu mesele üzerine mektuplaştığı belirtilmiştir (https://de.zxc.wiki/wiki/Emmerich_Czermak).

11 Bu noktada Sayar (2011: 341), Dobretsberger'in Graz Üniversitesi'ne 1930'da profesör olarak atanması ile 1934'te aynı üniversiteye tayinine engel olmak için Mayer öncülüğünde bir teşebbüste bulunulduğunu belirtmektedir ki, çelişkiye meydan verme ihtimali olan bu ifadelerin tashihi gerekmektedir. Ayrıca Sayar (2011: 342)'in, "Schumpeter'in 1934'te Harvard Üniversitesi'nde olduğu düşünülecek olursa, ondan böylesi bir destek beklemek anlamsızdır" ifadesinin de bağlamına oturtulması gerekmektedir. Şöyle ki; Sayar'ın atıfta bulunduğu Klausinger, Mayer'in söz konusu teşebbüsü için "*he once had tried*" ifadesini kullanmış ve kaynak olarak da Kasım 1935'de G. Haberler ve O. Morgenstern arasında cereyan eden mektuplaşmalara atıfta bulunmuştur. Klausinger (2006: 31)'in ilgili makalesinde kullandığı bu kaynak, bir başka makalesinde (2015: 284) Schumpeter'den Haberler'e 05.07.1930 tarihli mektup olarak değiştirilmiştir. Bu sebeple Schumpeter'in olaya (*associate professor kadrosu için*) dâhil olma ihtimalinin bulunduğu söylenebilir. Bunun dışında Sayar (2011: 342)'in Mayer'i, Mises çevresine mensup bir iktisatçı olarak nitelemesi de yerinde değildir. AİO geleneği içerisinde farklı çizgilere yönelen, birbirlerine ağır ithamlarda bulunan ve nihayetinde siyasî çizgi itibarıyla de ayrışan bu isimlerin birbirinin çevresine mensup olması mümkün değildir.

etkilendiği söylenebilir. Spann'ın evrenselci yaklaşımı bir kenara bırakılırsa, korporatist devlet anlayışından da kısmen etkilendiği belirtilebilir. Politik düzlemde ise muhafazakâr-sol olarak tanımlanabilecek konumu nedeniyle Avusturya Marksizm'i ile de yakın temas kurduğunu söylemek mümkündür. Kısacası eldeki kaynaklar doğrultusunda, teorik ve politik alanlardaki faaliyetleriyle Dobretsberger'i belli bir kalıba sokmak ve hakkında net bir hüküm vermek pek kolay değildir.

Dobretsberger'in AİO geleneği içerisindeki konumunu açıklamak için sarf edilen çabalarımızı yedeğe alarak, onun iktisat felsefesi yaklaşımına eldeki Türkçe kaynaklar doğrultusunda kısmen de olsa ışıklar salabilmenin önem arz ettiğini düşünüyoruz.

Bu bağlamda altı çizilmesi gereken ilk nokta, Dobretsberger'in iktisadın kapsamına yönelik tespitleridir. Dobretsberger'e göre iktisat, bir yönüyle teknik-nicel boyuta sâhip olup, üretimin fennî/teknik icatların derecesi ve seviyesi ile yakından alâkalıdır. Bununla birlikte bu teknik temel üzerinde, fertlerin ve grupların menfaatlerinden ve gayretlerinden oluşan bir ağ bulunduğunu ve teknik olguların toplumsal kıymetlerinin buradan kaynaklandığını belirtmiştir. Esasında Dobretsberger'e göre teknik (maddî) boyut ile toplumsal, siyasî, kültürel ve hukukî unsurlar karşılıklı etkileşime sâhiptir. Bu sebeple iktisat teorisinin tabîî bilimlerde olduğu gibi yürütülemeyeceği açıktır. Bir başka deyişle iktisat teorisi, iktisadî yaşamda kesin sebep ve sonuç ilişkisi üzerine inşa edilecek kanunlar oluşumuna uygun değildir ve verilecek hükümler her vakit "ihtimâl" içerecektir (Dobretsberger, 1939a: 4). Bu ifadelerden Dobretsberger'in metodoloji anlayışında "yöntembilimsel ikicilik" yanlısı olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Dobretsberger'in iktisatta yöntem meselesi bağlamında üzerinde durduğu bir diğer husus, kurgulanan modellerin esas alacağı birey tipi hakkındadır. Bu meselede ise iktisat teorisinin varsayımlarının sâdece iktisadî hususlar üzerine inşa edilemeyeceğini, böylesi bir tavrın "realite"nin gerektirdiklerine ters düşeceğini ifade etmiştir. Sırf iktisadî güdülerle hareket eden "homo-economicus" birey tipinin, serbest piyasa ekonomisi oluşumu bağlamında anlamlı olabileceğini belirtse de, Dobretsberger'e göre bu yaklaşım, iktisadın yöntemini teşkil edemez. Ona göre "reel"e şekil vermenin yolunu arayacak olan iktisadî "norm"ların, iktisadî hâdiselere içkin olan toplumsal ilişkileri de dikkate alması gerekmektedir (Dobretsberger, 1939a: 5).

Dobretsberger'in, vardığı bu hüküm itibarıyla de yöntembilimsel ikicilik'e yakın bir konumda bulunduğu söylenebilir. Nitekim "Dobretsberger'in parasal sorunlar hakkındaki çalışmaları, güçlü sosyolojik ve kurumsal bakış

açısı ile kaleme alınmıştır. Esasında Schumpeterci gelenekte, iktisadın sınırlarını aşarak sosyolojik temalar ağırlıklı eleştirel analizler yapılmasına da bir engel yoktur” tevecihiyle Rothschild (1964: 13), bu görüşü destekleyici bir örnek vermiştir.¹² Bununla birlikte Dobretsberger ihtiyatlı davranarak toplumsal, siyasî ve kültürel gerekçeleri ölçüsüzce kullanarak, iktisadın temel prensiplerinin aşılması hususundan kaçınılması gerektiğini belirtmiştir (Dobretsberger, 1939a: 6).

Dobretsberger’in iktisat felsefesi bağlamında üzerinde durduğu bir başka nokta da iktisadî meselenin tarihî şartlarıdır. Dobretsberger, esasında, iktisadın ve/veya daha geniş anlamda hayatın sürekli bir evrim (tekâmül) içerisinde bulunduğu, dolayısıyla kurgulanmış “norm”ların zamanın ruhuna uygun olarak tadil edilmesi veya değiştirilmesi gerektiği kanaatindedir. Kısacası iktisadî hayatın dinamizmi karşısında açıklama kabiliyeti zayıflayan modellerin ısrarla savunulmasını yanlış bulmaktadır. Bu bağlamda Klasik İktisat’taki “rekabet” ilkesini örnek olarak göstermiştir. Bir yandan sanayiinin ve ticaretin gelişme kaydettiği, nüfusun çoğunlukla arttığı ve teknik gelişmelerin olduğu dönemlerde rekabetin, üretim güçlerinin tümüne fayda sağladığını vurgularken; diğer taraftan içinde bulunan konjonktürün, rekabeti “imha edici” bir yapıya büründürdüğüne dikkat çekerek bu ilkenin körü körüne savunulmasını anlamsız bulmuştur. Buradan hareketle Dobretsberger’in “iktisat teorisi, iktisadî yapının aşamalı olarak değişimini gerektiren ‘eğilimleri’ bulmalı, bunların hangi yönde tesir gösterdiklerini araştırmalıdır” yönündeki hükmünün altı çizilmesi gerekmektedir (Dobretsberger, 1939a: 6-7).

İktisat metodolojisi bağlamında Dobretsberger’in bakış açısına göre önem arz eden bir diğer husus, iktisat teorisinin varsayımlarının da sıhhatli bir biçimde test edilmesi gerekliliğidir. Örneğin Fisher denkleminin bir sonucu olarak belirtilen “para arzı artarsa fiyatlar genel seviyesi artar” ifadesinin ne ölçüde doğru veya yanlış olduğu nicel/sayısal yöntemlerle test edilerek öğrenilebilecektir. Bu da iktisat politikacıları için oldukça mühim bir işlevi icra edecektir¹³ (Dobretsberger, 1939a: 9).

Diğer yandan Dobretsberger, zamandan ve zeminden azade olan “iktisat politikalarının” bulunmadığını vurgulamıştır. Bu vurgu, aynı zamanda, iktisat

12 Bununla birlikte Dobretsberger’in Schumpeterci bir gelenek içerisinde ne ölçüde yer aldığı tartışmalıdır.

13 Bu hususta Avusturyalı mantıksal pozitivistlerin ve Karl Popper’in Dobretsberger üzerinde bir tesiri var mıydı? Ya da Dobretsberger, iktisat metodolojisinde Popper - Hayek bağlantısı veya Popper - Terence Hutchison çizgisinde “sınanabilirlik/yanlışlanabilirlik” kıstasından haberdar mıydı? Bir Avusturyalı olarak Dobretsberger’in mantıksal pozitivistlerden ve Popper’den haberdar olma ve eserlerini tetkik etme ihtimali söz konusu olsa da, aynı ihtimali Hutchison okumaları için iddia edilebilir, daha somut delillerin varlığını gerektirmektedir.

politikalarının tüm sorunları çözüme kavuşturacak usuller ve uygulamalar bütünü olarak dikkate alınmaması gerektiği anlamına gelmektedir. Şöyle ki, genel olarak hayat, özelde ise iktisadî yaşam bir evrim içerisindedir. Nüfus, teknik ve iktisadî mekân bu dinamizmi mümkün kılan unsurlar olarak iktisat politikalarını etkilemekte ve karar alıcıları kısıtlamaktadır (Dobretsberger, 1940a: 14-15). Dolayısıyla Dobretsberger, tüm zamanlarda ve mekânlarda geçerli olabilecek bir “rekabet” kuralı veya “planlı iktisat” gibi ilke ve kurallara iltifat etmemiştir (Dobretsberger, 1939a: 15).

Bir başka cihetle Dobretsberger, her dönemin ve ülkenin kendine özgü sorunlarının varlığını kabul etmekte ve buna uygun olarak iktisadî meselelere çözüm bulunmasını savunmaktadır. Bu bağlamda geçmişte itibar edilen ve doğru olan bir ilkenin, değişen şartlar altında yanlış olabileceğine veya geçmişte anlamsız diye reddedilen bir ilkenin ise yeni şartlar altında değerli, isabetli ve uygulanabilir olarak ön plana çıkabileceğine dikkat çekmek istemiştir (Dobretsberger, 1940b: 141). Kısacası iktisadî normlar zamana ve zemine göre değişiklik gösterebilir. Bu minvalde Dobretsberger, iktisadın “evrensel” özelliklerini inkâr etmemekle beraber, daha çok “izafiliğini” ve “evrimsel” yönünü benimsemiştir. Dolayısıyla Dobretsberger’in, herhangi bir iktisadî sistemin müfrit taraftarı olarak etiketlenmesi doğal olarak kusurlu bir yaklaşım olacaktır.

Dobretsberger ve İktisadî Sistemler

“Kapitalizm, doğası gereği, bir iktisadî değişim şekli ve yöntemidir, Evrimsel karakteri gereği durağan değildir ve asla durağan olamaz.”
Schumpeter (2003, 82).

Genel ve çağdaş çizgileri içerisinde iktisadî sistemler, kapitalizm (iktisadî hürriyetçilik) ve sosyalizm (iktisadî eşitlikçilik) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bununla birlikte kapitalizmin iki temel iktisat siyasası bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve en esaslısı iktisadî liberalizm iken, diğeri iktisadî korumacılıktır (Sayar, 2006: 151-152). Bu bağlamda, çalışmamızın baş aktörü olan Dobretsberger’in iktisadî liberalizm, iktisadî müdahalecilik ve iktisadî eşitlikçilik arasında salınım gösteren konumunun aydınlatılmaya muhtaç olduğunu düşünüyoruz. Bu sebeple iktisat felsefesinden beslenerek geliştirdiği iktisat siyaseti ideolojileri sınıflandırmasının ayrıntılarına inmek elzem olacaktır.

Bu noktada, öncelikle, Dobretsberger’in iktisadî liberalizme nasıl yaklaştığını açıklamak gerekmektedir. Dobretsberger (1939a: 33), Sanayi Devrimi’nin doğal sonucu olarak başta İngiltere olmak üzere dönemin Avrupası için herkesin iş bulabildiğine, ücretlerin yükseldiğine, halkın nispeten refah içerisinde

olduğuna dikkat çekmiş; bu gelişmeler karşısında A. Smith'in, bireysel girişimin genel için faydalı, devlet faaliyetinin ise zararlı olduğu kanaatine vardığını dile getirmiştir.

Dönemin diğer iktisat bilginleri de, ekonomide atıl durumda olan üretim güçlerinin, mahrum kaldıkları hürriyete kavuşmaları neticesinde iktisadî gelişmenin tesis edildiğine dikkat çekmişlerdir (Dobretsberger, 1939c: 76). Böylelikle serbest piyasa ekonomisi, iktisadî gelişmenin kaynağı olarak görülmüş ve bireysel çıkarlarla toplumsal çıkarlar arasında uyum sağlanacağı fikri hâkim olmuştur (Dobretsberger, 1939d: 106). Bu kanaati “yanılgı” olarak gören Dobretsberger (1940a: 23), iktisadî liberalizmin de diğer sistemler gibi bir ideoloji olduğunu, I. Dünya Savaşı'ndan itibaren liberalizmin iktisadî değişimin tesiri altında uygulamada zayıfladığını belirtmiştir.

Smith'in, yaşadığı zaman ve zemin için geçerli olan tezinin “evrensel” olarak kabul edilmesi, söz konusu yanılgının fikrî kaynağı olmuştur. Hâlbuki içinde bulunulan dönem (1930'lu, 1940'lı yıllar), Smith'in mezkûr yaklaşımının tahakkukuna imkân vermemiştir. 19. yy. şartlarında geçerli olan bu anlayışın, iktisadî hayatın dinamizmi ve değişkenliği karşısında savunulması mümkün değildir (Dobretsberger, 1939a: 33). Bu bağlamda Dobretsberger (1939c: 116)'de “(...) bugün liberal ekonominin rastladığı müşkülâtın kendisini kurtaracak hiçbir yol görünmemektedir” fikrinin hâkim olduğu söylenebilir. Bu müşkülâtın oluşumuna kaynaklık eden, bir başka ifadeyle iktisadî liberalizmden iktisadî müdahalecilik çizgisine yönelmede etkili olan birçok etken bulunmaktadır.

Bunlardan ilki ve göze en fazla çarpanı “arz fazlası veya talep eksikliği” kaynaklı işsizlik olgusu olup, müzmin bir hâl almıştır. Dobretsberger (1947: 24-25), Klasik para kuramcılarının işsizlik sorununun “denge” anlayışını bozan bir husus olması gerçeğini kavrayamadıklarını, bu doğrultuda bilindik “para” politikaları ile sorunun aşılabileceğine inandıklarını belirtmiştir. Buna karşın Büyük Buhran (1929), klasik istihdam teorisini derinden sarsmıştır. ABD'deki “New Deal” uygulamaları, W. Beveridge ile başlayan ve J. M. Keynes ile devam eden kamu harcamaları ve telafi edici bütçe politikaları, klasik anlayışın aksine bir iktisat teorisi ve politikası çizgisinin izlendiğini göstermektedir. Diğer yandan Dobretsberger, bu türdeki kamu müdahalelerini yeterli bulmamış, istihdam politikasına tatmin edici çözümler bulunabilmesi için piyasa ekonomisine geniş kapsamlı müdahaleyi, planlamayı ve denetimi savunmuştur.

Dobretsberger, devletin iktisadî hayata müdahale etme nedenlerini ve bunun uygulanış biçimlerini “*Gebundene Wirtschaft*” kavramı altında izah etmiştir. Bu kavramı “kayıtlanmış veya sınırlandırılmış ekonomi” olarak çevirmek mümkündür. Kavram karmaşasına mahal vermemek adına bu

makalede “müdahaleci ekonomi” ifadesi tercih edilmiştir. Bu minvalde Dobretsberger (1939c: 77-78; 1939d: 106; 1940a: 30-31; 1940b: 143)’e göre, işsizlik olgusu dışında, iktisadî müdahalecilik çizgisine yönelmede etkili olan diğer unsurlar şunlardır:

- Denizaşırı ülkelerden getirilen gıda mallarının zaman zaman ziraâ buhranlara yol açması ve ucuzlayan emtia karşısında esnafın geçim şartlarının bozulması,
- Rekabetin yok edici nitelik taşıması,
- Ticaret ahlâkının düşüşü,
- Serbest rekabetin reklam ve satış maliyetleri gibi lüzumsuz masraflara yol açması,
- Teşebbüs fikrinin sönmesi,
- Kredi yetersizliğinden ötürü bazı üretim imkânlarından faydalanılamaması,
- Toplumsal kutuplaşmanın artması ve çıkar gruplarının rant kollama ve lobicilik faaliyetleri çerçevesinde birbirleriyle mücadelesinin kızışması,
- Silahlanma yarışındaki artışın liberal rejimle yönetilen ülkeleri devletçiliğe sevk etmesi,
- Büyük sanayilerin, bankaların ve sigorta şirketlerinin millî ekonomi içinde payının fazlaca büyümesi ve bunun kamu çıkarlarına ters düşecek sonuçlara yol açması,
- Dönemin şartlarının devlete uluslararası ticaret anlaşmalarında vazgeçilemez bir sorumluluk ve roller yüklemesi.

Yukarıda bahsedilen sebeplerin de tetiklemesiyle, ülkelerin çoğu 19. yy. liberal sistemini terk ederek iktisadî hayatı düzenleme bağlamında yeni şekiller aramaya başlamıştır (Dobretsberger, 1940b: 143). Söz konusu arayışın bir yansıması olan müdahalecilik türleri ile toplumsal çıkarlara katkıda bulunmak hedeflenmiştir (Dobretsberger, 1939c: 79).

Dobretsberger, iktisat politikalarına yön vermede tesiri bulunan “iktisat siyaseti ideolojilerini” altı kategoride tasnif etmiştir. Bunlar; kolektivist planlı ekonomi, devletçilik, müdahalecilik, korporatizm, iktisadî demokrasi ve totaliter devlettir.

Kolektivist planlı ekonomi, Dobretsberger’in ele aldığı iktisat politikası ideolojilerinden ilkidir. Marx ve Engels’in 1848’deki “Komünist Manifesto” eseri, sistemin temel çıkış noktasıdır. Rusya’daki Ekim İhtilali (1917)’nden sonra etkili olduğunu söylemek mümkündür. Temel fikri, üretim araçları mülkiyetinin devlete aktarılmasıdır. Bu durumda devlet, “müteşebbis” olarak üretimin

yönünü ve miktarını belirlemekte, halk ise planlı ekonominin elinde “edilgen/ araç” konumunda olarak karar verici vasfına sâhip olamamaktadır. Aralarındaki birtakım farklılıklarla beraber SSCB, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri bu ideolojinin uygulanma imkânı bulduğu yerlerdir (Dobretsberger, 1940a: 20). Buna ilaveten Dobretsberger (1940b: 144), sistemin SSCB örneğinde 1928’den itibaren beş yıllık planlar şeklinde tatbik edildiğini belirtmiştir.

İktisat politikası ideolojilerinden ikincisi *devletçiliktir*. Bu ideolojinin uygulamadaki karşılığı, ekonomi için önem arz eden üretim alanlarının ve kurumlarının devlet mülkiyeti kapsamına alınarak, ülke menfaatlerinin özel sektör tarafından zarar görmesi ihtimâlinin önlenmesidir. Buna karşın mülkiyet hukukuna dokunulmamakta ve özel teşebbüs, üretim alanlarının birçoğunda faaliyetine devam etmektedir (Dobretsberger, 1940a: 21). Devletin kontrolüne ulaşım, bankacılık ve sigortacılık, madencilik ve silâh sanayii gibi kamu menfaatleri ile ilgili iktisadî sahalarda girmekte, diğer alanlarda özel teşebbüs serbest bırakılmaktadır (Dobretsberger, 1939b: 269-270). Bu sisteme “devlet kapitalizmi” de denilerek sosyalizm ile devletçilik arasındaki fark belirgin kılınmak istenmiştir. Dobretsberger (1940a: 21), Türkiye’yi bu sistemin tatbik edildiği ülkelerden birisi olarak zikretmiştir.

Dobretsberger, iktisadî gelişme aşamalarında Türkiye gibi sınaî ve ziraî yapısını yeni kurmuş olan bir ülkenin iktisat politikasının, üretim cihazını çok evvelden kurmuş ve tamamlamış olan herhangi bir ülkeye göre daha mühim olduğunu belirtmiştir. Devletçilik anlayışının Türkiye’nin özel şartları gereği tek çıkar yol olduğunu dile getirerek, iktisadî liberalizmin toplumsal kutuplaşmalara ve yabancı sermaye tarafından istismara yol açabileceğini vurgulamıştır. Türkiye’de sınaî teşebbüslere liberal ülkelerde olduğu türde girişecek bir müteşebbis sınıfı bulunmadığından, liberalizmin uygulanmasının olanaksızlığına dikkat çeken Dobretsberger, iktisadî gelişmenin bütünüyle yabancı sermaye çıkarları doğrultusunda şekillenmesinin, Türkiye için kesinlikle tehlike arz edeceğini ifade etmiştir (Dobretsberger, 1940a: IV).

İktisat siyaseti ideolojileri kapsamında ele alınan bir diğer uygulama *müdahaleciliktir*. Müdahalecilikte iktisadî girişimlerin devlet mülkiyetine bırakılmasından kaçınılmakla birlikte, bunların geniş ölçekte yasal düzenlemelelere tâbi kılınması esastır. ABD’deki New Deal sonrası iktisadî şekillenme, bu sisteme örnek olarak gösterilmiştir (Dobretsberger, 1940a: 21). II. Dünya Savaşı’nda bulunan ülkelerin birçoğu, bu sistemi farklı biçimlerde uygulamıştır. Örneğin; İsviçre hükümeti anonim şirketleri feshetme, İsveç hükümeti fiyatları şiddetle kontrol etme, Belçika hükümeti tüm ulaşım araçlarına gerektiğinde el koyma yetkilerine sâhip olmuştur. Türkiye ise “Millî Korunma

Kanunu” ile bu kapsamdaki düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Bununla birlikte Dobretsberger, iktisadî hürriyete karışma bağlamında Millî Korunma Kanunu’nun İsveç ve Belçika örneklerine nispetle hafif kaldığını belirtmiştir (Dobretsberger, 1940b: 145-146).

İktisat politikası ideolojilerinden dördüncüsü *korporatizmdir*. Korporatizm, iktisadî birliklerin ve meslek gruplarının kendilerine ait sorunları kendi vazife sahaları kapsamında düzenlemeleri ve devletin yalnız bu iktisadî özerk birimlerin üzerinde bir denetim ile yetinmesidir (Dobretsberger, 1940a: 21). Bir başka deyişle korporatizm, adem-i merkezîyetle idare olunan bir tür planlı ekonomidir (Dobretsberger, 1939b: 270). Bu sistemde üretim, satış ve tüketim farklı girişimcilere bırakılmadığı gibi, bu hususlar bizzat devlet makamları tarafından da belirlenmemekte, fakat düzenleme için büyük iktisadî teşekküllere bırakılmaktadır. Bu durumda korporatizm, tekelci ekonominin devletçe bir tür denetim ve kontrolünden başka bir şey değildir (Dobretsberger, 1939b: 270). Bununla birlikte sosyalist planlı ekonomi anlayışından mühim farklılıklar içermektedir. Öncelikle özel teşebbüsün aleyhinde değildir. İkincisi, rekabet ekonomisi içinden doğmuş olan özel tekeller, karteller, konzernler yasal bir kalıba sokulmaktadır. Üçüncüsü ise mülkiyetin devlete intikali yerine birtakım kısıtlamalara tâbi tutulmasıdır. İtalya, Portekiz ve ilhaktan (*Anschluss*) önceki Avusturya, korporatizmin uygulandığı ülkelere birer örnek teşkil etmektedir (Dobretsberger, 1940b: 144-145).

Dobretsberger’in iktisat politikası ideolojileri kapsamında zikrettiği diğer iki uygulama türü *iktisadî demokrasi ve totaliter/total devlettir*. İktisadî demokrasinin tatbikinde siyasî parlamentonun yanı sıra ülkede bir iktisadî parlamentonun da tesisi arzulanmaktadır. Bu parlamentoda meslek grupları temsilcilerinin iktisat politikası meseleleri üzerinde kararlar alması tasarlanmaktadır. Bu fikir, demokratik ülkelerde kapitalist grupların siyasî üstünlüğünü hedef tutmaktadır. Bu bağlamda Fransa ve Almanya’da birer “devlet ekonomi şûrası” teşkil edilse de pek tesirli olmamıştır. Totaliter devlet anlayışında ise ekonominin tamamıyla devletin ve millî ekonominin yüksek hedeflerine uyum sağlamasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Devlet, iktisadî hayatın en ince ayrıntılarına kadar müdahale ederek, ekonomiyi topyekûn politik amaçların tahakkukuna hizmet ettirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda “politika, iktisattan önce gelir” sözü, dönemin nasyonal sosyalist Almanya’sı için bir ilke olmuştur (Dobretsberger, 1940a: 22).

Dobretsberger (1940b: 146)’in tasnifini yaptığı iktisat siyaseti ideolojileri, birer ideal tip mahiyetinde olup, iktisadî yaşamda birbiri içerisine geçmiş vaziyette bulunur. Ayrıca iktisadî müdahalecilik ve iktisadî eşitlikçilik

siyasaları arasında bir tür geçişkenliği veya salınım gösteren bir anlayışı da yansıtmaktadır.

Devletin ekonomiye müdahale etmesine karşı olan iktisatçılar, Dobretsberger'in "müdahaleci ekonomi" sınıflandırmasına birtakım eleştiriler yöneltmiştir. Bunlar; üretimin kâr getiren sahalara yönlendirilmesi yerine siyasî kararların tesiriyle yanlış yerlere sevk edilmesi, üretim maliyetlerinin artması, tüketicilerin zevk ve tercihlerinin önemsenmemesi ve kırtasiyecilik gibi hususlardır. Bu eleştirilere cevap olarak Dobretsberger; kırtasiyeciliğin özel sektörde de bulunduğuna ve özel teşebbüs için cazip gelmeyen fakat ekonomi için lüzumlu olan sahaların varlığına dikkat çekerek, reklam ve rekabetin doğuracağı maliyetlerden devletin etkilenmeyeceğini belirtmiştir. Zevk ve tercihler konusunda ise halkın zaten reklamlar ve karteller vasıtasıyla yönlendirildiğini, buna karşın devlet idaresinde seçim külfetinden kurtulma ve malın kalitesinden emin olma gibi hususların etkili olduğunu vurgulamıştır (Dobretsberger, 1940b: 146-147).

Dobretsberger, neticede, iktisadî liberalizm ve iktisadî müdahalecilik siyasalarının olumlu ve olumsuz yönleri bakımından karşılaştırılabileceğini, fakat zamanın şartları gereği hükmün iktisadî müdahalecilik lehine olacağını vurgulamıştır. Ayrıca iktisadî müdahaleciliğin bireyi sindireceği yönündeki görüşlere katılmamış, bu hususta, müdahaleci politikaların siyasetçilerin elinde uygulanış biçimlerinin önem taşıdığını belirtmiştir. Üstelik, liberal iktisat politikaları kapsamında bireylerin istismarı ve sönük kalması karşısında, bunların önünü alacak düzenlemelerle ferdin hürriyetini pekiştirerek belirgin bir özne olmasının da mümkün olduğunu ifade etmiştir (Dobretsberger, 1940b: 147-148).

Öte yandan Dobretsberger, devletin ekonomiye müdahale etmesi veya etmemesi durumunu, benimsediği realist-evrimsel anlayışın bir neticesi olarak konjonktür dalgalarına bağlamıştır. Buna göre nüfus artışının yavaşladığı veya durduğu, teknik gelişmelerin azaldığı veya kesildiği, uluslararası ilişkilerin gerginleştiği ve "devletçi" politikaların izlendiği dönemlerde, arz edilen ürünlerin yurtiçinde ve yurtdışında sürüm imkânlarının daralacağını ve bir buhran içerisine girilebileceğini belirtmiş, bu devrede "planlı ekonominin" kaçınılmazlığına dikkat çekmiştir. Buna karşın söz konusu şartların kalktığı ve ekonominin genişleme evresine girdiği dönemlerde ise Dobretsberger'in, planlı ekonominin sürekliliği yönünde bir ısrarı yoktur. Bilâkis bireysel girişimin ve rekabetin verimli olabileceği yönünde kanaati vardır (Dobretsberger, 1939a: 15, 17).

Dobretsberger, konjonktür merkezli yaklaşımının rehberliğinde, Henry Laufenburger'in devletlerin ekonomiye müdahale etme tarzlarında oluşan farklılıkları sınıflandırma biçimini de değerlendirmiştir. Laufenburger, iktisadî hayata müdahale etme biçimlerine göre ABD, Fransa ve İngiltere örneklerinin (demokratik devletler) karşı kutbuna SSCB, Almanya ve İtalya devletlerini (otoriter devletler) koymuştur. Ulaştığı netice ise; otoriter devletler grubunun "müdahalecilik" anlayışının kat'i ve şiddetli tedbirlerle pekiştirildiği, buna karşın demokrat devletler grubunun ise ancak zaruret hâllerinde kısmî ve tamamlayıcı bir tedbir olmak üzere ve bireyi sindirmeyecek bir yöntemle müdahaleciliği tatbik ettikleri yönünde olmuştur (Dobretsberger, 1939b: 269).

Bununla birlikte Dobretsberger (1939b: 270), Laufenburger'in ulaştığı teorik sonuçların tatmin edici olmadığını belirtmiştir. Dobretsberger'e göre tetkike öncelikle liberalizmden ayrılmayı gerektiren şartları tespit etmekle başlanması gerekir. Bu doğrultuda serbest rekabet ekonomisinin teknik, nüfus ve mekân itibarıyla kalkınma ve gelişme hâlinde olan zamanlara uygun bir sistem olduğunu ve dolayısıyla bu koşullarda ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir. İktisadî gelişmenin yavaşladığı, nüfusun durgunlaştığı, teknik ve mekân düzleminde genişleme olanaklarının tükendiği zamanlarda ise "müdahaleci ekonomi" sistemine doğru bir eğilim ortaya çıkmaktadır. Dobretsberger, sâdece siyasî kriterlere göre yapılan bir karşılaştırmanın, müdahalecilik meselesinin de siyasî tesirler altında değerlendirilmesine yol açabileceğini vurgulamıştır. Politik kıstaslar yerine iktisadî kriterlere önem atfeden Dobretsberger (1940b: 146)'e göre, sanayileşmiş-gelişmiş ülkelerde daha ziyade "müdahalecilik", sanayileşen-gelişmekte olan ülkelerde ise "devletçilik" daha etkin görünmektedir.

Konjonktür devreleri ile iktisadî siyasalar arasındaki ilişkiye önem atfeden Dobretsberger, "durgunluk" devresinde özel girişimin "kâr" güdüsüyle aldığı kararların, üretimin yönünü ve derecesini azamî üretimden önemli ölçüde saptırdığını ileri sürerek, bu devrede bireysel çıkarların toplumsal çıkarlara katkıda bulunduğu tezinin zayıfladığını belirtmiştir. Bununla birlikte serbest piyasa ekonomisinin hatalarına bakarak, üretim dallarında özel girişimin konumunu arka plana atıp, yerine devletin tek başına girişimci vasfıyla ikamesinin zorunlu olduğu yönünde bir sonuca varmanın sıhhatli olmayacağını vurgulamıştır. Dobretsberger'e göre özel teşebbüs birçok ülkede iktisadî faaliyeti harekete geçiren en mühim etkenlerden birisidir. Bununla birlikte, özel teşebbüsün yol açtığı hataların devlet eliyle toplumsal fayda gerekeciyle tashihi ve yeterli olmadığı yerlerde devletin tamamlayıcı olması gerektiği aşikârdır. Ayrıca devletin üretim sahasında daha büyük yanlılara yol açmayacağı yönünde bir garanti yoktur. Bu noktada planlı ekonomiye geçişin hızlı

olmaması ve tüm sektörleri aynı anda kapsamaması gerekir. Keza özel teşebbüsleri haddinden fazla kamulaştırmaktan da kaçınılmalıdır. Çünkü konjonktürün genişleme evresinde devlet idaresinde olan kurumların yeniden özel girişime bırakılması muhtemeldir (Dobretsberger, 1939c: 109, 111, 113).

Arz fazlasından kaynaklanan sorunları önleyebilmek için de işletmelerin kamulaştırılması anlayışına ihtiyatlı yaklaşan Dobretsberger (1939c: 116-117), bu durumda devletin yasal düzenlemelerle üretimi en doğru ve uygun yollara yönlendirebileceğini belirtmiştir. Bu politika ile hem özel girişimciliğin baskılanmaması hem de ekonominin tümüyle kırtasiyeciliğe teslim edilmemesi sağlanacaktır. Buna karşın konjonktürün genişleme evresinde ise özel teşebbüsün kazanç arzuları güçlenecek ve devletçilik rejimine muhalefet eğilimleri yükselecektir. Kısacası Dobretsberger'in konjonktür esaslı iktisat politikaları yaklaşımının, liberal ve korumacı çizgi arasında devr-i daim ettiğini söylemek mümkündür.

Dobretsberger, konjonktür esaslı iktisadî sistem anlayışında “mülkiyet” mefhumuna da öz olarak temas etmiş, bu bağlamda Marx'ın iktisadî sistem yaklaşımını eleştirmiştir. Marx'ın temel kıstası olan, üretim araçları mülkiyetinin devletin veya fertlerin elinde bulunması şeklindeki ayrımını kabul etmemiş, mülkiyet mefhumunun mutlak değil “izafî” olduğunu vurgulamıştır. İzafilikle “derece farkını” kasteden Dobretsberger, “ekmek” ve “konut” örneği üzerinden söz konusu derece farkını açıklamıştır. Ekmekte sahiplik hakkının “tüketim hakkı”, konutta ise “kullanım hakkı”nın ön planda olduğuna dikkat çekerek, gayrimenkullerdeki sahiplik hakkının tüketim mallarındaki sahiplik hakkından daha dar olduğunu vurgulamıştır. Buna göre mülkiyet hakkı, sâhip olunacak şeye/araca göre değişiklik arz etmektedir. Buradan hareketle Dobretsberger, iktisadî gelişmenin var olduğu devirlerde hukuk kurallarının ferdin mülkiyet haklarını genişlettiğini, iktisadî durgunluğun yaşandığı dönemlerde ise bireyin haklarına birtakım kısıtlamalar getirme mecburiyetinde kaldığını belirtmiştir. Bununla birlikte gidişatın sosyalizm yönünde olduğu fikrine kapılmamak gerektiğini dile getirmiştir (Dobretsberger, 1939a: 18-19).

Bu açıklamalardan Dobretsberger'in iktisattaki muhtelif tartışmalara ve meselelere izah getirirken “iktisadî konjonktürü” fazlasıyla önemseddiği ve esas aldığı görülmektedir. Buna göre Türkiye yıllarında Dobretsberger'in Marksist-Sosyalist bir çizgiye en azından teorik düzlemde ihtiyatlı yaklaştığı anlaşılmaktadır. Elbette bu hüküm, onun Marx ve diğer sosyalistlerden hiç etkilenmediği anlamına gelmemelidir. Buna karşın iktisadî müdahaleciliğe zamanın ruhu gereği daha sıcak yaklaşmış, konjonktürün genişleme evresinde ise iktisadî liberalizme kapıyı açık tutmuştur. Bununla birlikte, konjonktür

esaslı yaklaşımda sâdece ülke içinde ekonomik gelişmeleri değil, dünya genelinde genişleme veya durgunluk evrelerinin tesirini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Dobretsberger'in Siyasî Çizgisine İlişkin Bir Katkı

“Avusturya, birçok cihetle Avrupa'nın Kore'si mesabesinde dir.

Stratejik olarak konumu, ABD'nin savunması için Kore kadar önem taşımaktadır. Bununla birlikte Batı Avrupa'nın savunması açısından Avusturya'nın stratejik önemi, Asya'nın dost ülkeleri için Kore'nin önemini geride bırakmaktadır.”

Walter C. Dowling¹⁴'ten aktaran Bischof (1999: 1).

Dobretsberger'i İÜİF'ye gelen diğer mülteci hocalardan farklı kılan özelliği, politika ile tamamen içli dışlı olmasıdır (Sayar, 2011: 355). Bunda, diğer şartların tesiri sabit tutulursa, gençlik yıllarının henüz başlarında, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı akabinde yıkımına şahit olması, I. Cumhuriyet devrinin şiddetli siyasî çekişmelerini görmesi ve bilfiil bunların içinde yer alması etkili olmuş olabilir. Bu sebeple Dobretsberger'in politik çizgisini anlayabilmek için dönemin Avusturya'sında cereyan eden siyasî gelişmelere öz olarak temas etmekte fayda bulunmaktadır.

Avusturya, 20. yy. başlarında, I. Dünya Savaşı sonu itibariyle (1918) büyük ve çok uluslu bir imparatorluktan, küçük ve pratikte tek ırka dayalı bir bakiye devralmıştır. Geleneksel fikrî ayrışmalar, I. Dünya Savaşı ve Büyük Buhran itibariyle sürmüştür (Puff, 2012: 111). Bu sıkıntılı devrede Almanya ile bir gümrük birliği inşası zarureti doğmuş, fakat “Saint-Germain Antlaşması”nın (1919) Almanya ile birleşmeye doğru giden eğilimlere engel olması, Avusturya'yı İtalya ile ilişkileri geliştirmeye sevk etmiştir. Avusturya faşistleri de İtalya'dan yardım görmüşlerdir. Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesi (1933), Avusturya Nazilerini Almanya ile birleşme konusunda yüreklendirmiştir. Bu gelişmelere karşın 1932'de şansölye olan E. Dollfuss, Nazilere ve sosyalistlere karşı mücadeleye girişmiştir (Dursun, 1991: 177).

1933-1934 itibariyle Katolik-baskıcı bir diktatörlüğe evrilen Avusturya'da Katolisizm hâkim ideoloji olmuştur. Bu rejim, politik tutumlara bağlı olarak korporatif devlet veya Avusturya-Faşizmi olarak da adlandırılmıştır (Puff, 2012: 111, 121). Nazilerin hükümet darbesiyle Dollfuss öldürülmüş (1934), yerine genel olarak benzer politik çizgiyi takip eden K. Schuschnigg

14 Walter Cecil Dowling, ABD'nin Güney Kore (1956-1959) ve Batı Almanya (1959-1963) büyükelçisi olarak görev yapmıştır.

gelmiştir. Schuschnigg, Nazilere karşı mücadele ettiyse de, neticede, güçlenen Hitler'in taleplerine karşı koyamamıştır (Dursun, 1991: 178). Öte yandan Schuschnigg'in de sürdürdüğü baskıcı yapı, Nazi'lerin Avusturya'yı ilhakı (12 Mart 1938) ile son bulmuş, fakat şekil değiştirerek (Faşizm'den Nazizm'e, 1938-1945) devam etmiştir. Nazilerin Avusturya'yı ilhakı ile sâdece Yahudi kökenli akademisyenler değil, Dobretsberger gibi önceki (faşist) rejimin destekleyicileri arasında bulunanlar da kürsülerinden ayrılmak zorunda kalmışlardır (Puff, 2012: 111, 122, 125).

Avusturya'da 1934-1938 arasındaki korporatif devlet (Ständestaat) devresinde etkin olan muhafazakâr grupların Katolik sol kanadı üzerinde¹⁵, Hans Kelsen'in etkisini belirtmek gerekmektedir. Bu bağlamda Dobretsberger, Kelsen'in asistanlarından birisi olması hasebiyle dikkat çekmektedir (Jabloner, 1998: 376). Kelsen ile "Avusturya Kamu Hukuku Dergisi" bağlamında yakın bir çalışma ortamı içerisinde bulunduğu belirtilmiştir. Dönemin Avusturya'sında "din (Katoliklik)-hukuk-iktisat" ilişkisi yoğunlukla incelenmiş ve bu temel üzerine bir yönetim biçimi oluşturulmaya çalışılmıştır. Dobretsberger de, bu rejimde "Sosyal Hizmetler Bakanlığı" (1935-1936)¹⁶ yapmıştır (Puff, 2012: 122-123).

Avusturya'dan ayrılmak zorunda kalan Dobretsberger, İstanbul'a gelmiş, burada Avusturya'dan gelen diğer mültecilerle tanışma imkânı bulmuştur. Bunlar içerisinde Komünistlerle birlikte bir tartışma grubu kurmuş ve Marx'ı incelemişlerdir. Bununla birlikte Dobretsberger hiçbir zaman komünist olmamış, asıl sorunu ülkesinin Almanya'ya ilhakına karşı çıkmak olmuştur.

15 Avusturya'daki Katolik sosyal düşüncesi birçok farklı eğilimi içerisinde barındırmaktadır. Bunlardan Dobretsberger'in de dâhil olduğu eğilim türleri, "bilimsel-ampirik eğilim" ve "ilerlemeci eğilim"dir. Bunlardan ilkinde Katolik sosyal düşüncesinin ampirik sosyal bilimin bulguları ile uyumlaştırılması amaçlanmaktadır. İkincisinde ise Dobretsberger'in de aralarında bulunduğu araştırmacıların, siyasî güdülerini tesiri altına alma niyetiyle teorik çalışmalarda bulunduğu belirtilmiştir (Burghardt, 1967: 371-372).

16 Dobretsberger'in bakanlığı esnasında ABD'nin Viyana Büyükelçisi olan George S. Messersmith'in ABD Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı 5 Kasım 1935 tarihli raporda Dobretsberger ile ilgili kanaatleri ilgi çekicidir. Messersmith (1935: 1), Dobretsberger'in, şansölye Schuschnigg'in desteğiyle Avusturyalı "Sosyal Demokratlarla" bir ölçüde uzlaşma arayışı içerisinde olmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Bu çabaların başarılı olma ihtimali zayıf da olsa, Avusturya hükümetini hem içeride hem de İngiltere ve Fransa nezdinde güçlendireceğine dikkat çekmiştir. Dobretsberger'in girişimleri, son kabine değişiklikleri ile İtalya'yla bağını güçlendiren Avusturya'nın söz konusu eğilimlerinden yumuşama emareleri olarak okunmuştur. Diğer taraftan Löscher (2007: 310-311), bakanlığı döneminde Dobretsberger'in 2. *Uluslararası Katolik Hekimler Kongresi*'ne (Viyana, 1936) Viyana Kardinali Theodor Innitzer ile başkanlık ettiğini belirtmiştir. Bu toplantı, Katolik öjenicilerin (ırk/soy ıslahçıları) beş yüzden fazla hekimin iştirakiyle o zamana kadarki en geniş katılımlı kongresi olmuştur. Kongrenin ana temaları "Misyonlardaki Tıbbî Tedavi", "İrk/Soy Islahı (Eugenics) ve Kısırlaştırma (Sterilisation)" hakkındadır. Bu noktada Papa'nın talimatı ve Hıristiyan Evliliği Üzerine adlı genelgesini esas alarak, bazı ruhsal bozuklukların yol açtığı seks suçları ve kalıtsal hastalıkların giderilmesi gibi zorunlu istisnai haller dışında, kısırlaştırma gibi hususlardan kaçınılması gerektiği konusunda uzlaşmıştır. Bu bağlamda doğal hukuka, Tanrısal ve Katolik buyruklara aykırı olan her tür ırk/soy ıslahını da kınamak gerektiği belirtilmiştir.

Almanya'dan "Herbert Scuria" adlı bir müfettiş, 11-25 Mayıs 1939 arasında, Türkiye'ye iltica eden Alman akademisyenlerin faaliyetlerini incelemek amacıyla gelmiş, burada özellikle Almanya'daki rejime muhalif faaliyetler sürdüren akademisyenler hususunda, Türkiye'de Millî Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere ilgili yetkilileri bilgilendirmiş ve uyarmıştır. Dobretsberger de bu bağlamda zikredilen isimlerden birisidir (Şen, 2008: 17, 47, 93-94, 159).

Franz von Papen'in Ankara'ya Almanya Büyükelçisi olarak atanmasıyla kaygıları artan Dobretsberger, 1941 yazında Kudüs (Filistin)'e geçmiştir.¹⁷ Autengruber (1996: 187-188), Dobretsberger'in hem Kudüs'te hem de daha sonraki durağı olan Kahire'de Britanya'nın siyasî istihbarat bölümünün Avusturya biriminde çalıştığını belirtmiş, bu kapsamda Kudüs ve Kahire'de BBC radyo yayını üzerinden Nazi karşıtı konuşmalar yaptığını ve dolayısıyla İngiliz gizli servisine hizmet ettiğine dikkat çekmiştir. II. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile Avusturya'ya dönen Dobretsberger, Graz Üniversitesi çatısı altında kesintiye uğrayan akademik faaliyetlerine devam etmiş, eşzamanlı olarak politik hedeflerini de tahakkuk ettirme çabalarını sürdürmüştür.

Avusturya, savaş sonunda tesis edilmeye çalışılan denge kapsamında, 1945-1955 arasında müttefik devletlerin (ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa) denetiminde kalmıştır. Bu dönemde siyasî hayata egemen olan iki parti, Avusturya Sosyal Demokrat Partisi (SDP) ve Avusturya Halk Partisi (HP) olmuştur (Dursun, 1991: 178). Bu denge içerisinde Dobretsberger, "sol" ağırlıklı bir çizgiyi sürdürmüştür. Bu bağlamda henüz belirmeye başlayan "Doğu-Batı Blokları" ayrımında dengeleyici bir unsur olarak, Doğu Blokuna yakın olarak nitelenebilecek politik bir çizgi takip etmiştir. Avusturya Komünist Partisi (KP) ile yakın teması bunun bir göstergesidir. ABD Merkezî İstihbarat Teşkilatı (CIA)'ın arşivinde, doğrudan ve dolaylı olarak Dobretsberger konulu ve/veya isminin geçtiği belgeler, onun Sovyet destekli "Dünya Barış Hareketi" (*The World Peace Movement*) kapsamında bir siyaset izlediğini göstermektedir.

Soğuk Savaş döneminde Batı Blokuna rakip bir oluşum olarak ortaya çıkan Dünya Barış Hareketi'nin kuruluş hikâyesinde ilk adım¹⁸, Sovyetlerin liderliğinde, dünyada uzun soluklu bir barış ikliminin tesisi ve halkın demokrasisi için "Kominform" (1947) oluşumuna gidilmesidir. 1949 itibarıyla de dünyadaki tüm komünist partilere mezkûr barış hareketine iştirak etmeleri

17 Filistin'e geçmeden evvel İstanbul'da İngiliz Özel Harekât Dairesi ile irtibatlı Avusturyalı bir grupla Nazilere karşı faaliyet yürütmüştür (https://de.zxc.wiki/wiki/Josef_Dobretsberger). Makalede "wikipedia" kaynaklı kullandığım yazılarda atıfta bulunulan kaynakların, hem Almanca olması hem de bunlara erişim sağlayamamamdan ötürü ileri sürdüğüm görüşlerin tashihe açık olduğunu vurgulamak isterim.

18 ABD öncülüğünde Truman Doktrini ve Marshall Planı kararlarına müteakiben harekete geçilmiştir. Öte yandan 1948'de ABD tarafından tatbikata geçirilen Marshall Planı'ndan Avusturya'nın da yararlandığı bilinmektedir (Dursun, 1991: 178).

çağrısında bulunulmuştur. 1950 ortalarında ise Dünya Barışı Konseyi ismi altında faaliyetlerine devam etmişlerdir (CIA, 1971: 5-6). Bu hareketin bir alt örgütü olan “Avusturya Doğu-Batı Ticaret Bürosu”¹⁹, Nisan 1952’de toplanan Moskova İktisat Konferansı’nı müteakiben kurulmuştur. Büronun başında bulunan Dobretsberger’in, ayrıca KP göçmenleri ile irtibat kurduğu dile getirilmiştir (Enderle-Burcel, 2006: 8).

Dobretsberger, 1945 sonrasında burjuva çizgisinin dışında ve 1949 itibarıyla de yeni kurulan “Demokratik Birlik Partisi” (DBP) başkanı olarak görünmektedir. Bu devrede KP ajandası ile uyumlu bir biçimde, Doğu-Batı Blokları arasında daha güçlü bir tarafsızlığı ve Doğu Avrupa ile ticaretin genişlemesini savunmaktadır. Moskova İktisat Konferansı (Nisan 1952)’na bir ön hazırlık kapsamında makine mühendisliği, elektrik, kâğıt, taş ve nakliye sektörlerinden 150 işadamı ile ticaret ve bilim temsilcilerini bir ön toplantıya dâvet etmiştir. Avusturya Ticaret Bakanlığı, ilgili toplantılara temsilci gönderilmesini reddetmiş, Moskova İktisat Konferansı’nı Sovyet propaganda manevrası olarak sınıflandırılmıştır. Ülkede ABD (Batı Bloku) etkisinin artması ABD menşeli ithalatın artmasından anlaşılabilir ki bu, Doğu Avrupa’dan yapılan ithalatı önemli ölçüde engellemiştir. Bu durumda, 1950’lerde, Doğu Avrupa ile ticaretin gayri resmî bağlantılar kanalıyla yapılmasının önem arz ettiği anlaşılmaktadır (Enderle-Burcel, 2006: 9).

23 Şubat 1952’de, HP’nin ilk parti özel konferansından birkaç hafta sonra, DBP lideri Dobretsberger, HP lideri J. Raab’a tek seçeneğin ikinci “Kekkonen”²⁰ olmak olduğunu söylemiş, Avusturya’ya yön tayin edilmesinde en ince ayrıntısına kadar Finlandiya ile benzer usulün benimsenmesini salık vermiştir. Buna karşın Raab, Moskova İktisat Konferansı’na katılacak olan Dobretsberger’e, HP içerisinde Avusturya’nın tarafsızlığı fikrini savunan politikacılar bulunduğunu Sovyet Dışişleri Bakanlığı’na iletmesini söylemiştir (Ruggenthaler, 2015: 249-250).

3-12 Nisan 1952’de Moskova’da tertiplenen Uluslararası İktisat Konferansı’nda “uluslararası ticaret grubu”nda yer alan Dobretsberger, uluslararası ticaretteki ayrımcılık politikasının ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesine sekte vurması gerçeğini Avusturya örneği üzerinden açıklamıştır. Uygulanan baskının Avusturya’yı iktisadî gelişme özgürlüğünden yoksun bıraktığını ve

19 Avusturya Doğu-Batı Ticaret Bürosu, 1989’a kadar yasal bir kuruluş olarak var olmuş ve bugüne (2006’ya) kadar resmen yasaklanmamıştır. Büro’da komitenin teşekkülü, Başkan Dobretsberger’in vefatından sonra, 1971’de ilk kez kamuya açık hâle getirilmiştir. Komitede KP ile bağlantılı firmaların temsilcileri, devlete ve özel sektöre ait şirketlerin ve bankaların üst düzey yöneticilerinin kompozisyonu oldukça ilgi çekicidir (Enderle-Burcel, 2006: 9-10).

20 Urho Kekkonen, dönemin Finlandiya başbakanıdır.

ülkenin ham madde ve yarı mamul tedarikçisi konumuna düşürüldüğünü ifade etmiştir. ABD yardım mekanizmasının, yardım edilen ülkelerin doğal temelinden sapmasına ve büyük Batılı güçlerin ve onların silahlanma politikalarına uygun düşecek politikaların takibine yol açtığını vurgulamıştır. Böylece küçük ülkelerin iktisadî hürriyetlerini yitirdiklerini belirtmiştir²¹ (CIA, 1952b).

Bir sonraki yılda (1953) Dobretsberger'in SSCB'de tertiplenecek Moskova İktisat Konferansı için beraberinde götüreceği 40 kişilik heyet için giriş izni aldığı belirtilmiştir. Dobretsberger'e göre Avusturya'da önde gelen birçok işadama söz konusu toplantıya iştirak etmek istemiştir. Bunun dışında Almanya eski Şansölyesi Joseph Wirtz'in Dobretsberger ile Orta Avrupa'nın (Almanya ve Avusturya) tarafsızlığı konusunda uzlaşma içerisinde olduğuna işaret edilmiştir (CIA, 1952a).

Bir başka görüşe göre Sovyet yanlısı DBP, 1946'da Sovyetler ve komünistlerce seçilen solcu-muhafazakâr Dobretsberger'in liderliğinde komünist ve solcu-sosyalist bloka katılmış ve iktidardaki HP'yi bölmek için çalışmıştır. Daha sonra KP, SDP ve DBP Sovyet desteğiyle birleşerek "Halkın Muhalefeti" (*People's Opposition*) koalisyonu ile iktidara ulaşmayı arzulamışlardır. Bu oluşumun önde gelen ismi olan Dobretsberger, Sovyet yanlısı bir eğilim içerisinde olduğundan, sosyal demokrat medya tarafından "Prof. Sovietsberger" lakabı ile anılmıştır. Fakat geniş çaplı bu girişim de Avusturya halkı tarafından kayda değer bir karşılık bulmamış, 22 Şubat 1953'teki genel seçimlerde KP %5,28'lik bir oy alabilmiştir (Mueller, 2017: 79-80).

Seçim sonrası şansölye Raab'ın uyguladığı piyasa ekonomisi ile ekonomi istikrara kavuşmuştur. 15 Mayıs 1955'te Viyana'da müttefik devletlerle imzalanan "Devlet Antlaşması" ile dış politikada sürekli tarafsızlık çizgisinde bağımsız bir devlet olan Avusturya'nın, antlaşma çerçevesinde herhangi siyasî ve askeri bir pakta girmesi, Almanya ile siyasî ve iktisadî birlik oluşturması, Habsburglar'ın geri dönüşüne izin vermesi ve Nazi teşkilatlarının kurulması yasaklanmıştır. Avusturya 1955'te BM, 1956'da Avrupa Konseyi ve 1960'da Avrupa Serbest Mübadele Birliği'nin üyesi olmuştur²² (Dursun, 1991: 178).

21 Dobretsberger'in "emperyalizm" olgusuna yönelik açıklamaları ile "yardım" ilişkileri vasıtasıyla diğer ülkeleri merkeze bağlayan politik anlayış örtüşmektedir. Dobretsberger (1943: 12, 14)'e göre emperyalizm, iktisadî sistemlerden kapitalizmin ileri bir aşamasının tezahürüdür. Bir başka deyişle emperyalizm, gelişmiş endüstri devletlerinin iktisaden geri kalmış ülkeleri, mamul mallarının sürüm sahası haline getirme ve endüstrileri için gerekli hammaddelerin temini yolunda sâdece kendilerinin faydalanacağı bir kaynak elde etmesidir. Ayrıca sermaye ihracı yoluyla yatırımlarını çevre ülkelere yayarak, söz konusu ülke ekonomilerini kendi çıkarlarına hizmet edecek bir vaziyete getirme arzularını da içermektedir. Emperyalist hedefler güden ve bunu tahakkuk ettirmek isteyen devletler, kitlevî üretimin ülke içindeki genişleme sınırlarını aşmasından ötürü, sâhip oldukları güce dayanarak başka ülkeleri kendi menfaatleri sahasına girmeye mecbur kılan devletlerdir.

22 SSCB'nin dağılması ve Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesiyle savaş sonrası iki kutuplu uluslararası dengenin sarsılmasına rağmen Avusturya'nın halen NATO üyesi olmaması, söz konusu tarafsızlık çizgisine müttefik devletlerin kısmen de olsa özen göstermesiyle alakalı olabilir.

Öte yandan 1953 sonrası devrede Dobretsberger'in, politikada nispeten pasif rol oynadığı gözlemlenmiştir. Esasında CIA (1950: 4)'in işaret ettiği noktaların Dobretsberger'in politik konumunu tasvir etme bağlamında sığhatli olduğu söylenebilir. Şöyle ki, Dobretsberger, geçmişte Nazi karşıtı olmasına rağmen, SSCB ile ilgili sicili daha az netlik arz etmiştir. Komünizm için bilinçli olarak çalıştığına inanılmamış, ancak öncülüğündeki DBP programı, Marshall Planı'na karşı olup, Sovyet uydularıyla artan ticareti ve SSCB ile dostane ilişkileri vurgulamıştır.

Nitekim Avusturya'nın müttefik devletlerle "sürekli tarafsızlık" yönünde anlaşma imzaladığı (1955) tarihten sonra da, Dobretsberger'in aynı politik duruşu sürdürdüğü görülmüştür. Bu minvalde, CIA (1956a: 6)'in 1 Ekim 1956 tarihli, Sovyet destekli ve Viyana merkezli "Dünya Barış Hareketi" üzerine kaleme alınan raporunda, ilgili hareketin üyeleri arasında Avusturya'dan Dobretsberger'in de bulunduğu belirtilmiştir.²³ Yine 1 Ekim 1956 referanslı bir başka CIA (1956b: 2, 5) raporunda, Dobretsberger'in Sovyet destekli ve Viyana merkezli "Uluslararası Ticaretin Teşviki Komitesi"nde Oscar Lange ve Joan Robinson gibi ünlü iktisatçılarla "üye" olarak yer aldığı görülmektedir. Bu çatı altında Dobretsberger, "Avusturya Doğu-Batı Ticareti Bürosu" (Viyana) adlı iştirak kuruluşunun başkanlığını yapmıştır.

Faaliyetlerini bu doğrultuda sürdüren Dobretsberger, Dünya Barış Hareketi kuruluşuna bağlı İktisat Komisyonu kapsamında 26-27 Nisan 1958'de Avusturya'da düzenlenen bir konferansın başkanlığını yapmıştır. Dobretsberger, konferansta, "Silahlanma yarışının birçok ülkede muhtelif sorunları gündeme getirdiğini, ancak hiçbir çalışmanın silâh üretiminden elde edilen kârların gerçeklerini tam olarak göstermediğini vurgulamıştır. Ona göre silahlanma yarışının yol açtığı enflasyon, sosyal reformlar, eğitim vs. için gelir kaybı, bu yarışın maliyetini oluşturmaktadır (CIA, 1958: 54). Dobretsberger'in vefatına değin benimsediği siyasî çizgiden ayrılmadığı, CIA (1971: 57)'in Kasım 1971 tarihli raporunda, "Dünya Barış Konseyi"nde hâlen Avusturya temsilci olarak isminin zikredilmesinden anlaşılmaktadır.

CIA'in mezkûr tespitlerinin aksine, Dobretsberger'in Britanya ile yakın dirsek teması içerisinde bulunduğunu destekleyen emareler de bulunmaktadır. Bu doğrultuda Ruggenthaler (2015: 151)'in Stockholm'deki Sovyet diplomatlarının dilinden İsveç'teki Avusturyalıların politik konumunu tasvir ettiği dikkat çekicidir. Buna göre İsveç'teki Avusturyalı sürgünler, İngilizlerin

23 Üyeler arasında Türkiye'den de iki ismin varlığı dikkat çekicidir: Nazım Hikmet ve Zekeriya Sertel. Türkiye'den iştirak kuruluşu olarak Nazım Hikmet'in liderliğinde "yasadışı" olarak tanımlanan "Barış Severler Cemiyeti" bulunmakta ve bunun paralel örgütleri olarak "Tiyatro Severler Cemiyeti", "Edebiyatçılar Derneği" ve "Sanat Dostları Cemiyeti" zikredilmektedir (CIA, 1956a: 6, 14, 50).

elinde araçtan başka bir şey değildir. Burada komünistlerin dışındaki Avusturyalıların, Amerikan ve İngiliz misyonu ile yakından bağlantılı olduğunu ileri sürmüşlerdir. İngilizlerin o dönemde SSCB’de çalışan Avusturyalı siyasî göçmenlerle temas kurulması için onlara kesin emirler verdiğinin bilindiği belirtilmiştir. Bu sebeple Sovyetler, kendileriyle temas kurma arzusunda olan Avusturyalılara karşı ihtiyatlı olunması gerekliliğine önem vermişlerdir. Bunda şüphesiz Britanya’nın Avusturya politikasının muhtemel tesirleri dikkate alınmıştır. Nitekim İngilizlerin SSCB’de çalışan siyasî sürgünlerin baskın olduğu bir grup olan Avusturya Özgürlük Cephesi’ne sokulmak için yerel Avusturyalıları kullanmaya çalıştıkları belirtilmiştir. Yerel Avusturyalılar ile bilhassa “Sosyal Demokratlar”, Avusturya Özgürlük Cephesi ile de komünistlerin egemen olduğu bir direniş grubu kastedilmiştir (Ruggenthaler, 2015: 151).

SSCB Kızıl Ordu dâhilindeki üç bağımsız “karşı-istihbarat” örgütünden biri olan SMERSH’in raporuna göre, II. Dünya Savaşı süresince Türkiye’de ve Mısır’da sürgün olan Dobretsberger’in SSCB çıkarlarının aksine, Britanya’nın gizli planları doğrultusunda Avusturya hükümetinin başına geçme ve önceki şansölye Schuschnigg’i yeniden göreve getirme çabası içinde olmuştur. Avusturya Dışişleri Bakanlığı, Britanya’nın Mayıs 1945 itibarıyla muhtemel Dobretsberger hükümetini desteklediği şâyialarından haberdardır (Ruggenthaler, 2015: 151).

Öte yandan Ruggenthaler (2015: 252, 331), Dobretsberger’in aleni bir komünist olmasa da, Sovyetlere sempati ile yaklaştığının açık olduğunu belirtmiştir. Avusturya sorununa Sovyetlerin müdahil olması hususunda bugün bilinen şey, Dobretsberger’in taleplerinin, sanki Kremlin’in sözcüsü işlevindeymiş gibi okunmasıdır. Buna karşın Dobretsberger, dönemin Sovyet belgelerinde Batılı bir ajan olarak da anılmıştır.²⁴ Kısacası Dobretsberger’in politik serüveninde ana damarı bozmadan uğradığı farklı limanların sebep-i hikmetini Puff (2012: 111-112)’un tahlilinde bulmak mümkündür. Avusturya’nın rejim bağlamında uğradığı değişiklikleri inceleyen Puff, I. Dünya Savaşı ile Soğuk Savaş sonu arasındaki devrede Almanya ve Avusturya’da esaslı farklılıklar içeren 11 veya 12 rejimin tatbik edildiğine dikkat çekmiştir. Söz konusu siyasî istikrarsızlığın dönemin hukukçuları başta olmak üzere diğer çalışanların meslekî yaşamlarına farklı biçimlerde yansıdığını ve mevcut rejime meşruiyet kazandırmaya yönelik bir tutum içerisine girebildiklerini belirtmiştir.

²⁴ Bu bağlamda Ruggenthaler (2015: 331), Dobretsberger’in Avusturya’nın tarafsızlığının gelişmesine katkısını, özellikle de Kremlin ile Avusturya hükümeti arasındaki arabuluculuk rolünü, gelecekteki araştırmalar için cezbedici olarak nitelemiştir.

Bu esnek tutum monarşizm, cumhuriyet ve diktatörlük savunusu arasında değişkenlik göstermiştir.

Dobretsberger'in de bu iklim içerisinde "sol" ve "muhafazakâr" akımlar arasında birbirinden çok da keskin ayrımlar içermeyen farklı rotalara kayması, bir parça anlaşılabilir görünmektedir. Nitekim Avusturya ile benzer özellikler gösteren Türkiye'de, 1918-1945 arasında uluslararası düzlemde oturmaya engelleyen dengelerin dışına çıkma girişimleri; siyasî kutuplaşmalara, iktidar değişikliklerine ve askerî darbelerine zemin hazırlamıştır. Bu durumun Türk aydın kesimine ve siyasetçisine ("sol" ve "sağ") farklı biçimlerde şiddette yansıdığını söylemek herhâlde mübalağa olmayacaktır.

Sonuç

"(...) Dobretsberger, üzeri gerçekten sislerle örülü entelektüel bir kimlikle karşımıza çıkmaktadır."

Sayar (2011: 360).

Dobretsberger'in iktisadî ve siyasî çizgisi hakkında, belirtilen kısıtlar ışığında, ulaşılan bulguları iki ana damar etrafında toplamak mümkündür.

Bunlardan ilki, iktisat felsefesi anlayışı üzerine inşa ettiği "iktisadî sistem" çizgisidir. Avusturya iktisatçıları arasında Mises, Mayer, Spann ve Bauer gibi farklı çevrelerin lideri olan üçüncü kuşak temsilcilerinin öğrencisi olmakla birlikte, bunlardan bağımsız bir çizgide faaliyetlerini sürdürmüştür. Bilimsel çalışmalarında kapitalist sistemin dışında farklı bir arayışa yönelmediği, pratikte/politikada ise Marksist ve komünist bir çizgiden ziyade toplumcu (sosyalist) damarın ağır bastığı söylenebilir. Bu iki farklı damarı birbirine karıştırmadan devam ettirmesi ise gerçekten hayret uyandırmaktadır.

İktisadî hürriyetçiliğin en esaslı siyasası olan iktisadî liberalizme yakınlığı büyük ölçüde Büyük Buhran'a kadardır. Buhranın ertesinde, dönemin politik ve ekonomik şartları doğrultusunda iktisadî hürriyetçiliğin bir diğer siyasası olan iktisadî müdahaleciliğe yönelmiştir. Bu çizgide ise, en azından 1934-1938 devresinde, korporatist politikalara nispeten sıcak baktığı anlaşılmaktadır. Türkiye, Filistin ve Mısır yıllarında da iktisadî müdahalecilik çizgisinden kopmamış, üstelik iktisadî eşitlikçilikle fikrî bağını pekiştirmeye başlamıştır. KP ile dirsek teması hâlinde olmakla birlikte, iktisat ve siyaset çizgisi itibarıyla komünist olarak sınıflandırılmamıştır. Neticede liberal bir iktisatçı değildir, fakat liberalizmin konjonktürün genişleme evresinde etkili olabileceğini yadsımadığı da açıktır. Hâl böyle iken iktisadî müdahalecilik ve iktisadî eşitlikçilik arasında salınım gösteren çizgisi, kesin hükme varmayı

zorlaştırmaktadır. Konjonktür dalgalarına fazlasıyla önem atfeden iktisat felsefesi anlayışının bunda etkili olduğu söylenebilir. Son kertede “evrensellik” yerine “izafiliği”, iktisadın dinamik/evrimsel ve çok disiplinli boyutunu benimseyen Dobretsberger’in, belli bir sistemin koyu bir taraftarı olmadığını belirtmek mümkündür.

İkinci ana damar ise onun politik çizgisinden oluşmaktadır. Burada açık olmaya en yakın olan duruşu “Nazi karşıtlığı”dır. Bununla birlikte korporatizm, faşizm ve sosyalizm sacayağında değerlendirmeye elverişli bir siyasî serüveni olduğu da söylenebilir. Politik girişimlerinin birçoğunda Nazi karşıtlığı itici güç olmuştur. Bu doğrultuda Britanya ve SSCB ile dostluk ilişkileri geliştirmiş, bu devletlerin siyasî desteğini almaya çalışmıştır. Burada berrak olmayan nokta, bu devletlerin Avusturya ve Almanya hakkında geliştirdikleri stratejiler ile Dobretsberger’in politik emellerinin ne ölçüde örtüştüğüdür. ABD ile olan ilişkisi, istihbarat raporları çerçevesinde kesin bir hüküm verilmemekle birlikte, daha ziyade olumsuz bir intiba uyandırmaktadır.

Diğer taraftan Dobretsberger’in İstanbul, Kahire, Moskova ve Avusturya’daki siyasî faaliyetleri ve temasları dikkate alındığında tashihe açık şöyle bir spekülatif çıkarsamada da bulunulabilir. Avusturya’da bakanlığı döneminde İngiltere ve Fransa ile dengeli ve barışık bir çizgi arayışı, İstanbul’da İngilizlerin organize ettiği anti-Nazi faaliyetler kapsamında komünistlerle irtibat kurması, Kudüs ve Kahire’de yine İngiltere destekli anti-Nazi propaganda çalışmaları için sol gruplarla teması ve BBC’deki faaliyetleri ve nihayetinde savaş sonrası Avusturya’ya dönüşünü müteakip sol gruplarla bağlantı kurarak Sovyet Rusya ile dengeli bir ilişkinin tesisine dönük çabaları; ABD, İngiltere ve Fransa üçlüsü arasında birtakım politik farklılıklar bir kenarda tutulursa, Dobretsberger’in bu cenaha daha yakın olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Bu konumuna uygun olarak Avusturya’nın Avrupa’da “tarafsız” bir çizgide iktisadî ve siyasî duruşa sâhip olmasını ilke olarak benimsemiştir. Realist bir tavır olarak nitelendirilebilecek bu duruşuna rağmen, pratikte Doğu-Batı Blokları arasından Doğu Bloku’na yakın addedilebilecek iktisadî görüşleri ve siyasî faaliyetlerinin de bulunması onu gizemli kılmaktadır.

“Dobretsberger Dosyası”nın bundan sonraki çalışmalar için neler vaat ettiği hususunda ileri sürülebilecek temel öneriler şunlardır: Başta Almanca olmak üzere Fransızca kaynaklara ulaşabilenler ve bunları tetkik edebilenler için Dobretsberger’in iktisadî hürriyetçilik ve iktisadî eşitlikçilik arasında gelgitler gösteren çizgisi araştırılmaya değer bir konudur. Ayrıca Avusturya’nın, Almanya’dan bağımsız olarak, uluslararası ilişkiler/siyasî tarih disiplini bağlamında I. Dünya Savaşı sonundan Soğuk Savaş’ın bitimine, oradan günümüze uzanan çizgisi, bâkir bir çalışma alanı olarak Türk araştırmacılarını

beklemektedir. Dobretsberger belki müstakil bir çalışma alanı olarak olmasa da, böylesi bir araştırma çerçevesinin mühim portrelerinden birisi olarak zengin bir referans kaynağı olacaktır.

Kaynakça

- Autengruber, P. (1996). Univ.-Prof. Dr. Josef Dobretsberger - vom Bundesminister für soziale Verwaltung zum Obmann der Demokratischen Union. Siegwald Ganglmair (Ed.), *Documentationsarchiv des österreichischen Widerstandes Jahrbuch 1996* içinde (s. 172-203). Wien-Austria.
- Burghardt, A. (1967). Catholic Social Thought in Austria. *Social Research*, 34 (2), 369-382.
- Bischof, G. (1999). *Austria in the First Cold War, 1945-55: The Leverage of the Weak*. London: Macmillan.
- CIA, (1950). *Western Europe Division Office of Reports and Estimates: Working Paper, Division Weekly* (17.01.1950). CIA-RDP79-01090A000400030002-3.
- CIA, (1952a). *Information on Dr. Josef Dobretsberger* (18.02.1852).519697e7993294098d50c173.
- CIA, (1952b). *World Economic Conference Information Bulletins* (20.06.1952). CIA-RDP83-00415R012000020001-4.
- CIA,(1956a). *The World Peace Movement* (01.10.1956).CIA-RDP78-00915R000300040002-2.
- CIA, (1956b). *International Committee for the Promotion of Trade (ICPT)* (01.10.1956). CIA-RDP78-00915R000600140012-7.
- CIA, (1958). *The International Communist Fronts in 1958*. CIA-RDP78-00915R000900320080-9.
- CIA, (1971). *The World Peace Council: A Soviet-Sponsored International Communist Front*. CIA-RDP78-02646R000600220001-7.
- Dekker, E. (2014). The Vienna Circles: Cultivating Economic Knowledge Outside Academia. *Erasmus Journal for Philosophy and Economics*, 7 (2), 30-53.
- Dobretsberger, J. (1939a). *İktisad Dersi Notları*. (çev. Halid İlteber). İstanbul: Güven Basımevi.
- Dobretsberger, J. (1939b). Bibliyografya: Henry Laufenburger ve Robert Mosse. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1 (2), 268-271.
- Dobretsberger, J. (1939c). Ekonominin Hususi Şahıslar Tarafından İdare Edilmesinden Doğan Mahzurlar (Devletçilik Nazariyesi Üzerinde Bir Araştırma). (çev. Halid İlteber). *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1 (1), 75-117.
- Dobretsberger, J. (1939d). Endüstrileşmedeki İnkişaf Temayülleri. *Üniversite Konferansları 1938-1939* içinde (s. 106-116). İstanbul: Ülkü Basımevi.
- Dobretsberger, J. (1940a). *Ekonomi Siyaseti 1. Cilt*. (çev. Ahmed Halid İlteber). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Neşriyatı.
- Dobretsberger, J. (1940b). Devletçilik. (çev. Ahmed Halid İlteber). *Üniversite Konferansları 1939-1940* içinde (s. 141-148). İstanbul: Ülkü Basımevi.
- Dobretsberger, J. (1943). *Ekonomi Siyaseti 2. Cilt*. (çev. Ahmed Halid İlteber). İstanbul: Güven Basımevi.

- Dobretsberger, J. (1947). A Critical Review of the Discussions on Full-Employment. *Kyklos*, 1 (1), 19-25.
- Dursun, D. (1991). Avusturya (Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avusturya). *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 4. Ankara: TDV Yayınları.
- Enderle-Burcel, G. (2006, August). CPA- Companies. 14. International Economic History Congress, Helsinki/Finland.
- https://de.zxc.wiki/wiki/Emmerich_Czermak.
- https://de.zxc.wiki/wiki/Josef_Dobretsberger.
- Jabloner, C. (1998). Kelsen and his Circle: The Viennese Years. *European Journal of International Law*, (90), 368-385.
- Kaymakçı, Ö. B. (2013). İkinci Dobretsberger Dosyası: Marjinalizmin Marjinal Yorumu Ya Da Carl Menger'in Felsefi Temellerine Farklı Bir Bakış. *Doğu Batı*, (65), 233-248.
- Klausinger, H. (2006). From Mises to Morgenstern: Austrian Economics During the Ständestaat. *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, 9 (3), 25-43.
- Klausinger, H. (2015). Hans Mayer, Last Knight of the Austrian School, Vienna Branch. *History of Political Economy*, 47 (2), 271-305.
- Klausinger, H. (2019). The Nationalökonomische Gesellschaft From Its Foundation to the Postwar Period: Prosperity and Depression. *Empirica*, (49), 487-503.
- Messersmith, G. S. (1935). *Messersmith, G.S., Vienna. To William Phillips, Washington.* (05.11.1935). <http://udspace.udel.edu/handle/19716/6585>. (Erişim Tarihi: 30.12.2020).
- Löscher, M. (2007). Eugenics and Catholicism in Interwar Austria. Marius Turda ve Paul Weindling (Ed.) *Blood and Homeland: Eugenics and Racial Nationalism in Central and Southeast Europe 1900-1940* içinde (s. 299-316), Central European University Press.
- Mises, L. von (1996). *Human Action: A Treatise on Economics*. Fourth Revised Edition, San Francisco: Fox & Wilkes.
- Mises, L. von (2013). *Notes and Recollections: With the Historical Setting of the Austrian School of Economics*. Bettina Bien (Ed.), Indianapolis: Liberty Funds.
- Mueller, W. (2017). The USSR and the Fate of Austrian Communism 1944-1956. in *Quaestoria*, 45 (1), 63-88.
- Paz, R. Y. (2015). Kelsen's Pure Theory of Law As "A Hole in Time". *Monde(s)*, 7 (1), 75-94.
- Puff, R. (2012). Scientists of the State, Science of the State, and the State: Austrian and German Public Lawyers in the Short 20th Century, Part 1: The Age of Catastrophe, 1914-1945. *Baltic Journal of Law & Politics*, 5 (2), 109-131.
- Rothschild, K. W. (1964). The Old and The New - Some Recent Trends in the Literature of German Economics. *The American Economic Review*, 54 (2), 1-33.
- Ruggenthaler, P. (2015). *The Concept of Neutrality in Stalin's Foreign Policy, 1945-1953*. Lanham: Lexington Books.
- Sayar, A. G. (2006). *Ülgener Yazıları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Sayar, A. G. (2011). Dobretsberger Dosyası. *İktisat Metodolojisi ve Düşünce Tarihi Yazıları*. 2. Basım içinde (s. 336-364). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Schumpeter, J. A. (2003). *Capitalism, Socialism and Democracy*. Taylor & Francis e-Library.
- Şen, F. (2008). *Ayyıldız Altında Sürgün*. (çev. Fatma Artunkal). 2. Basım, İstanbul: Günizi Yayıncılık.